

PETŐFI-MUZEUM.

1888. Jul. 1.

3. szám.

I. ÉVFOLYAM.

MEGJELENIK MINDEN NEGYEDÉVBEN.

ELŐFIZETÉSI ÁRA :

Egy évre 2 frt. 50 kr. — Egy-egy füzet 70 kr.

Julius — Szeptemberi füzet.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
KÉZIRATOK ÉS ELŐFIZETÉSI PÉNZEK A KIADÓHIVATALNAK CZIMZENDŐK.
KOLOZSVÁR BELFARKASUTCZA 19 SZ.

KIADJÁK :

DR. CSERNÁTONI GYULA, DR. FERENCZI ZOLTÁN, KORBULY JÓZSEF.

TARTALOM: 1. Hol és hogyan esett el Petőfi? (I. A Gr. Lázár Albert tudomása, Csernátoni Gyulától; II. Barabás Károly levele a kiadókhöz K.-Vásárhelyről. Közli: F. Z.; III. A segesvári csatáról. Dr. Otrobán Nándortól.) Közli: Cs. Gy. — 2. „Petőfi befolyása a magyar zenére.“ Hubay Jenőtől. — 3. Petőfi latinul. St. Hegedüstől. — 4. Petőfi-reliquiák. Közli: F. Z. — 5. Petőfi és a Honderú 1844—1845-ben. Ferenczi Zoltán. — Költemény Petőfiről. (Udo Brachvogel.) Közli: F. Z. — 6. A rokonhelyek Petőfi úti jegyzeteiben és Heine Reisebildereiben. Csernátoni Gyulától. — 7. Költemények Petőfi ellen. (A régi jó Gvadányi Petőfihez. Az agtelki barlangban.) Közli: F. Z. — 8. A tűz. Ferenczi Zoltántól. — 9. Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez. Közli: F. Z. — 10. Egykoru bírálati megjegyzések Petőfinek a lapokban megjelent műveiről. Közli: Sólyom János és Ferenczi Zoltán. — 11. Könyvészeti adatok Petőfi műveiről. Közli: Ferenczi Zoltán. — 12. Apróságok Petőfiről. Közli: F. Z. — Hírek és tudnivalók.

KOLOZSVÁRT.

NYOMATOTT ORMÓS FERENCNÉL AZ EV. REF. KOLLEGIUM BETŪIVEL.

PETŐFI-MUZEUM.

KIADJÁK:

DR. CSERNÁTONI GYULA, DR. FERENCZI ZOLTÁN,
KORBULY JÓZSEF.

Megjelenik minden negyed-
évben. Előfizetési ára egy
évre 2 frt 50 kr. Egy-egy
füzet ára 70 kr.

Julius—Szeptember.

Kéziratok és előfizetési
pénzek a kiadóhivatalnak
czimzendők. Kolozsvár, Bel-
Farkasutca 19 sz.

Hol és hogyan esett el Petőfi?

I.

A Gr. Lázár Albert tudomása.

Lázár Albert gróf 1848 előtt
Medgyesfalván lakott és a forra-
dalomban mint a Bem törzskarához
beosztott törzstiszt vett részt.

A segesvári ütközetben is je-
len volt s a meneküléskor látta a
Zeyk Domokos elestét. Nagy ter-
metű és nehéz ember lévén, igen
bajosan menekülhetett s egy kozák
utól is érte és dárdájával könnyű
sebet ejtett a hóna alatt. Futás
közben találkozott a szintén mene-
külni akaró Petőfivel is—s mivel
a kozákok már nyomukban voltak,
oda kiáltott neki: „Védd magad!”
Petőfi hátra nézett és csak annyit
felelt vissza: „Már késő!” Ekkor
már be is érték a kozákok s a to-
vább menekülő Lázár Albert még
látta, a mint lemészárolták.

Lázár Albert gróf 1884-ben
halt meg Maros-Vásárhelyt, hol az
utóbbi időkben lakott. A fennebbi
esetet sokszor elbeszélte ismerősei-
nek és rokonainak. Így értesült róla
Gr. Lázár Vincze ur is, a ki föl-
hatalmazott, hogy ezt a Petőfi-Muze-
umban közzé tegyem.

CSERNÁTONI GYULA.

II.

Barabás Károly levele a kiadók-
hoz K.-Vásárhelyről.

Barabás Károly ur Kézdi-Vá-
sárhelyről Petőfi elestére vonatko-
zóan levelet intézett folyóiratunk-
hoz, melyet a lehető legbővebb ki-
vonatban közlünk a következőkben:

Jelen évi márcz. 18-án a 78
sz. „Egyetértés“-ben gróf Haller

József ur neve alatt a „Petőfi halála“ cz. czikkből nagy örömmel olvastam, hogy a Szkurka, Vilmos-husár Petőfi-halálára vonatkozó elbeszélését oly világos, kézzel fogható adatokkal czáfolta meg; de mily nagy volt örömem, akkora volt meglepetésem is, midőn Zeyk Domokosról így szól: „őt a kozákok szurták le.“

Ez állítás nem való, mert nekem Lukács Károly és Lőrincz József őrnagy sógoraim, kik Zeyk Domokos elesétét br. Heyte barátaitól és Zeyk Domokos ismerőseitől közvetlenül hallották, a következőleg beszélték el: Zeyk Domokos a csata végén körül tekintvén, azt kérdé társaitól: vajon Petőfi hol van? mire felelték, hogy visszament a centrumba. Erre a hős Zeyk így szólott: megyek s fölkeresem Petőfit s ha föl találok, vagy élve vagy halva fölveszem lovamra s elhozom a csatatérről. Erre elvágatott, de a kozákok üzöbe veték. Ő azonban a hozzá közeledőket levágta s így vagy 4 kozákokat ölt meg. E hős tettet Lüders orosz tábornok látva, — ki br. Heytével és kíséretével éppen ekkor szemlét tartott az elesett honvédek felett, — így szól br. Heyté-hez: „ez már derék katona, kár volna megölni, élve kell elfogni.“ Erre egy muszka tiszt Zeyk mellé lovagol, hogy elfogja, de Zeyk halálos csapást mért rá s az elesett. E közben egy csorda kozák vette őt körül, ki látván, hogy

mindennek vége, elővette pisztolyát s mintsem elfogják, inkább föbelőtte magát.

Épen így mendemondának vélem, hogy Petőfi a törökbuzásba menekült volna az ellenség elől.

Az ily mendemondáknak valahára véget kell vetni. Helyesnek látnám, hogy a t. szerkesztőség a budapesti Petőfi-szobor-bizottsággal egyetértve, egy három tagu bizottságot létesítene, melynek tagjai közt egy se lenne olyan, ki a segesvári csatában részt vett vagy Petőfi el-estéről valaha írt. Ennek feladata lenne összegyűjteni s kritikai bírálat alá venni a Petőfi el-estére vonatkozó minden adatot s eldönteni a kérdést, hogy mi a legvalóbbszínű? Az az állítás-e, mit Barthos Zsigmond hadnagy barátom még 1849. esküvel erősítve állított, hogy ő a segesvári csata végén, midőn az ágyuk mindkét részről elhallgattak már, látta, hogy Petőfi Sándor sebesen siet egy, még a törökbuzák közé nem menekült honvédesapat felé s hallotta, midőn ezt kiáltotta: „nehogy rendet bontsanak, mert ha rendet bontanak, mindnyájan veszve vagyunk“ — s látta, hogy ezen pillanatban a rendes szürke lovasság Petőfit lelőtte; — vagy aztán azok állítása igaz-e, kik őt a centrumból elmenekülve, a csata után hol itt, hol amott látták?

Én meg vagyok arról győződve, hogy azok állítása, kik a centrumból elmenekültnek állítják, szemcsalódáson alapuló tévedés.

Tévedett legelsőbben a most is élő Lengyel ur, ki 1860-ban Székely-Kereszturrról azt írta, hogy Petőfit az erdő felé futni látta a segesvári csata végén; mert Lengyel urnak ez a futó Petőfi je Barthos Zsigmond volt, kit az erdő szélében kutyákségélyével két muszka el is fogott.

Tévedett aztán az az ur is, kinek nevét elfeledtem, de állítása élénk emlékezetemben van, ki azt írta, hogy „a csata folyama alatt Petőfit a Bem kocsijában betegen láttam heverni”; mert ez Lőrincz József őrnagy, a Bem segéde volt, kit, — látván, hogy beteg, maga Bem küldött hátra a kocsiba, hogy várja be a csata végét s ügyeljen az írományokra. Ez a Lőrincz mentette meg aztán az írományokat s a köztök levő magyar érdemjeleket, mely utóbbiakat 1870 közepe táján a sepsiszentgyörgyi Csereiné-féle muzeumnak adott volt át, hol ma is üveg alatt őriztetnek.

Közli: F. Z.

III.

A segesvári csatáról.

A „Petőfi-Muzeum“ füzeteiben olvasva a Petőfi elestére vonatkozó közleményeket, örömmel észleltem, hogy az eddig ezen ügyben már rég-től fogva közlött — különböző tudósítások után közelebb jutottunk célunkhoz, s csaknem teljes biztonsággal meghatározhatjuk a helyet és a nap szakát, a hol és a melyben nem csak nemzetünkre, de az

egész mívelt emberiségre nézve igen korán és gyászosan végezte életét nagy költőnk.

Életpályám komolysága és elfoglaltságom sokasága csak ritkán engedék meg a nyilvánosság számára írnom. Ámde ez úgy fontos-sága és azon meggyőződés, hogy közleményem által valóban megállapodásra jutunk, azon elhatározásra birt, hogy hozzá szóljak az ügyhöz, s felelevenítve a csaknem 39 éves emléket, használjak vele ügyünknek annyit, a mennyit használhatok. Hisz már úgy sem sokan vagyunk e hazában, a kik Segesvárnál s másutt is szolgáltunk amaz időben.

Gróf Haller József ur, ki már sok év óta dolgozik fáradhatatlanul az adatok gyűjtésén, időt és költséget szentelve ez ügynek, 1886 ápril 1-én irt levelében felszólított, hogy mint a segesvári csatában részt vett, adjak felvilágosítást némi körülményekre nézve, és írjam le a csata történetét. Azután rövid idővel hivatalos teendőim Székely-Kereszturra szólítottak s ez alkalommal vendégszerető házában élő szóval tettem eleget óhajának, a mennyiben a csata kezdetéről, csapataink felállításáról, nagyságáról, minőségéről, az ellenség állásáról, támadásáról, s a csata lefolyásáról, végéről és különösen Petőfinek ez alatt holléte felől tudakozódott. 1849 július havában, midőn az orosz házánk határainak főbb szorosain már

betört volt, a gyergyóiakból állott 82-ik zászlóaljunk Zalatnáról berendeltetett Borgó-Prundra; de Maros-Vásárhelyre érkezve, újabb rendelet folytán Háromszéknek irányult menetünk; Sz.-Udvarhelyen, Csik-Szeredán, Kászonon és K.-Vásárhelyen át Esztevényre jutottunk. Itt találtuk Bem apót kis seregével. Csatlakozván hozzá, vezetése alatt Sepsi-Szt.-György felé húzódtunk, honnan az oroszok, néhány ágyulövésünkre visszavonultak. Innen Bem más nap az ojtózi szoroson át Moldvába ment az ottani csángók és oláhok felkeltésére, ottan hagyva zászlóaljával a most Gidófalván nyugalomban élő Tuzson János honv. alezredest, a ki a határhoz már közel állomásozó török csapat parancsnokával érintkezvén, pár napi ottlét után vissza hozta zászlóalját Háromszék területére.

Bem említett eltávoztával Gál Sándor ezredes lett S.-Szentgyörgyön parancsnokunk. Alatta július 22-én Báró Heydte Hidvégről Előpatakon átjőve az oláh határezreddel és könnyű lovas csapatával előrsünket a Benedek mezejéről visszanyomta Szemerjáig, de innen visszavertük. Azután két nappal Brassó felől támadást intézett ellenünk a Tömösön bejött egész osztrák-orosz erő Clam-Gallas vezetése alatt. Utóbbi az osztrák haddal az Olt jobb partján hatolt előre és szemerjai állásunkban támadott meg. A csata

késő éjjig folyt. Szemerját az osztrákok röppentyűvel gyujtották fel. A tulnyomó erőtl nyomatva, már-már visszavonulásra kényszerítettünk, midőn éjféltájt a most Csik-Szt.-Simonban nyugalomban élő Endes József őrnagy a Rikából zászlóaljával sietve megérkezett s résztünkre döntötte el a csatát, midőn az ellenséget Ilyefalván túl üldöztük Brassó felé.

Az orosz had az Olt bal partján a kilyéni fennsíkron foglalt volt állást. A csatába nem vegyült, s az osztrákok vereségét látva, szintén Brassó felé vonult vissza. Azután napon a szövetséges osztrák-orosz-hadak felve a mi támadásunktól, intézkedtek a Tömösi szoroson leendő visszavonulhatás iránt.

Alaptalan félelem! A csata után alig szedtük össze magunkat, néhány nap múlva útra indultunk Csik-Szeredán, Székely-Udvarhelyen át Székely-Keresztturnak, hová július 30-án estve 11 óra tájt megérkezvén, a helység alsó része mellett táborot ütöttünk.

Az elmondottak — habár nem tartoznak is szoroson a jelen kérdés megfejtéséhez, hadtörténeti szempontból talán még sem fölöslegesek, s megvilágításul szolgálhatnak az akkori erdélyi véderő csekély számáról, elosztottságáról s folytonos menetben és harcban létéről.

Július 31-én hajnalban, midőn sorakoztunk s kevés száraz kenyertünket elosztottuk, — ott termett

Bem apó, s egész csendességben útnak indultunk. Velünk indult a háromszéki 79. zászlóalj Lukács . . . . . őrnagy alatt, — ki 7 év előtt halt el Futásfalván. — Ott volt egy szathmári, kék attilás zászlóaljnak is egy része, mintegy két század régi s csaknem annyi Kossuth-huszár, utóbbi Daczó Zsigmond őrnagy parancsnoksága alatt. Volt még egy üteg ágyu is, Szakács József tüzér-főhadnagygyal, ki az előtt a brassói főelemi iskolánál rajztanár volt. Ebből állott egész haderőnk. Nem egészen három zászlóalj s ez sem teljesen felszerelve, azon kívül a fennemlített lovasság és tüzérség. Számításom szerint 2200 főnél többen nem lehetünk.

Ily erővel támadtuk meg jul. 31-én 10 óra felé — Kereszturrol jöve — a tán már 2 nap óta a segesvári erdőben állást foglalt Lüders tábornok főparancsnoksága alatt állott orosz sereg zömét, mely mintegy 16,000 emberből és 24 ágyuból állott.

A csaknem Héjjasfalváig előre tolt orosz lovasság előcsapatunkkal találkozván, visszavonult Segesvár alá. Midőn csatarendbe állottunk, zászlóaljunkból több tiszt hiányzott. (Nomina sunt odiosa!) Az éj folytán Kereszturra mentek, mert lázt kaptak volt; a láznak egy bizonyos nemét, melyből az öreg alaposan kigyógyította volna őket, mert megígérte s értett hozzá. Azonban a sors másképp akarta. Ekkor Ferenczi

György századosom vette át a zászlóaljparancsnokságot. Ma is él Gyergyó-Szent-Miklóson.

Segesvárhoz közeledvén, az ellenség gyors ágyutüze fogadott. Elfoglaltuk harcvezonalunkat az országutjától jobbra és balra, a Küküllő és az Ördög-erdő közt. Balszárnyunk az Ördög-erdő széléig terjedt; ütegünk pedig az erdő nyugati szelétől az utig terjedő lankás oldal közepe táján foglalt helyet. Fél századdal ágyufüdüzetre voltam rendelve.

Bem kíséretével ütegünktől 100 lépésnyire, balra az erdő felé egy ponkon, vagyis magaslaton állott s távcsövével nézte az ellenséges ágyutűz irányát. Ütegparancsnokunkhoz többször küldte segédjét, utasításokat adván neki.

A támadást mi kezdtük meg. Gyalogságunk sokszor kísértette meg a bal szárnyon az erdő fái által védett oroszokat kiverni, de hasztalan, mert mindig visszaverettek. A jobb szárnyon a törökbúzásban az orosz lovasság támadta meg gyakran csekély számú gyalogságunkat; de ez tömeget alakítva, mindannyiszor visszaverte.

Igy folyt ez nap haladtáig, midőn gyalogságunk kimerülvén, ágyuink elromolván, parancsot kaptam az ágyukat ott hagyni és fél századdal a bal szárny erősítésére vonulni. Megtörtént. Gyors és futó lépésben ott termettünk, az erdő széle által fedve, az Ördög-pa-

takon át, mely hullákkal és sebe-sültekkel volt tele. Ismételve be-törtünk az erdőbe, de az ellenség sűrű tüzelése miatt veszteséggel voltunk kénytelenek visszavonulni, míg sok oldalról hallott kiirtülés és „hurrah” kiáltás között — az erdőből rop-pant tömegben rohant elő az orosz gyalogság; fényes sisakjain az épen lemenő nap végsugarai megtörvén, baljóslatu fényt terjesztének felénk.

Meggyengült és csekély szá-mra apadt balszárnyunk el lön se-perve. Orosz gyalogság borította az egész oldalt; fél századom töre-dékével az erdő széléről beljebb, fától-fáig fölfelé kapaszkodva és folytonosan löve, vonultunk vissza fődött állásba; nem messze az elő-vonuló ellenség zárt oszlopaitól. Még a régi kovás katona-puskánk volt, mely sok czélzás nélkül is biztosan talált.

E roham balszárnyunkra ak-kor történt, mikor a jobb szárnyon lévő csapataink tömeg alakzatai lovas ágyuk tüzelése által megbomolva, az ellenség kozák-, ulánus- és huszár lovassága által leverettek, s ez el-lenséges lovasok már csaknem bal-szárnyunk mögé jutottak. Ekkor történt a menekülni csak vonakodva akaró Bemnek ellenséges lovasok általi körülfogatása s onnan való kimentése huszárjaink által, és ek-korra esik Petőfinek menekvésí ki-sérlete is.

Az oroszok keresztttüzétől kény-szerítve, a fák védelme alatt ben-

nebb hatolva déli irányban az erdőbe, vissza-vissza tekintetem ágyuink ál-lása felé s láttam tüzeink küz-delmét az oda érkezett ellenséggel.

Szép nyári nap volt. A csa-tatéren le volt már aratva a ter-més, de le volt aratva az nap sok ezer ember élete is. Különös az emberi természet! Harcban vadabb része lép előtérbe. Hamar számot vet magával az ember. Drágák a perczek. A fontosabb családi- és élet-viszonyok, hozzátartozók, rokonok, jó barátok futóképként, mintegy bú-cszóán vonulnak el a lélek előtt a válságos pillanatban. Az ember többé nem aggódik, nem remeg, s mindent feledve, a multnak hátat fordítva, nyugodtan néz a sors sze-mebe; s öszpontosítva minden ere-jét, azon elégtételt igyekszik meg-szerezni magának, hogy mentől több szálláscsinálót küldjön maga előtt oda által!

Igy éreztem magamat Seges-várnál is július 31-én 1849-ben. Rég volt már, de mégis úgy em-lékezem rá, mintha tegnap volt volna, mert vannak jelenetek az életben, melyek oly mélyen bevé-sődnek emlékünke, hogy későbbi korban is, midőn az agyrendszer már vissza fejlődik s működése gyengült, néha teljes üdeségökben tűnnek lelkünk elébe.

Vagy 1000 lépéssel mélyeb-ben hatolva be az erdőbe dél felé, balra fordultunk és árkon bokron keresztül, párhuzamosan a Székely-

Kereszturra vivő országúttal haladtunk, magunkhoz véve a még ezen irányt követő más néhány sebesült és nem sebesült bajnokot is. Előbbiek között volt a már rég elhalt Geréb Mátyás százados is.

Holdvilág nem volt, de a csillogok fénye némileg világított. Egymással menve, egymást segítve, mintegy 11 órakor balra húzódtunk az országút és a Küküllő felé az erdő széléig, azt vélve, hogy már sokat haladtunk ennyi óra alatt. A Küküllő völgyében láttuk is a tábori tüzeket, hallottunk a távolból hangokat s csaknem elhittük, hogy a mieink töredéke megállott e helyen; de nagyobb biztonság céljából elküldöttem tizedesemet, gyergyó-csomafalvi Csáki Mihályt még 4 emberrel, hogy a tábori tüzekhez lehető közel hatva, hírt hozzon az ott táborzókról. Ezt megvárandók s különben is ki lévén merülve, lepihentünk. Fél óra telhetett el, s Csáki tizedes visszajött embereivel azon hírrel, hogy ott lenn az orosz tábor van.

Erre összeszedve magunkat, megint az erdőbe akartunk vissza húzódni, útunknak Keresztur felé való tovább folytatására, midőn Segesvár felől számos lódobogást hallunk felénk közeledni. Alig vagyunk készen a lövésre, ott terem egy portyázó kozák csapat „Stoj“-félélt kiáltva. Feleletünk tüzelés volt, mire a pikások sarkon fordulva vissza vágattak, mi pedig folytattuk ter-

hes útunkat, míg reggelre Fiátfalvára s onnan Kereszturra jutottunk, hol még nem volt ellenség.

A csatának általam így észlelt lefolyását azért írtam le, hogy egyfelől legyen alkalma másnak azt kiegészíteni és a netáni hiányokat pótolni, mert én, a mint fönnebb is említém, a bal szárnyon lévén, csak is az ott történeteket láttam közvetlenül; másfelől pedig azért írtam le, hogy Petőfi elestének helyére és idejére vonatkozással lehessek.

Most már tárgyunkra térve, hogy célunkat megközelítsük, elfogadom néhai Vajna Sándor bajtársamnak a „P. M.“ 1. számában közlött följegyzéseiben nyilvánított hitét Petőfi elestének körülményeire nézve. A mit ő a köhalmi csatáról és annak idejéről mond, mint igaz tanu írja. Most Sepsiszentgyörgyön lakó honv. százados kezelőtiszt, Bagoly József, ki mint Kossuthhuszár-tiszt szintén ott volt Köhalomban, hasonlót mond.

Hogy Vajna Sándor a szakaszbeli Vilmos-huszár, Szkurka jelentésére és elbeszélésére alapítja hitét, azt helyeslem, mert ez a csata körülményeivel megegyezik. Ugyanis, a mint fennebb leírtam, naphaladtakor, tehát 7 óra tájt, a jobbszárny megsemmisült. Nem sokára a bal-szárnynak az ellenség rohama által történt szétveretése után csekély számú lovasságunk nagyobb részének elhaltával bekövetkezett a —

saue qui peut — s a csatának vége lett. Rendes visszavonulásról szó sem volt. Nem is volt, a ki visszavonuljon s csak az egyes menekülőket üldözte az ellenséges lovaság, a mely mindenkit levágott és leszúrt, a kit csak utólért.

Petőfi is egyedül menekült a veszélyesebb Küküllő völgyéből, az országútról jobbra, a törökbuzás oldal felé. Ekkor érhetette őt utól Szkurka és történetelt halála úgy, a hogy utóbbi Vajának elmondta.

Megfelel a lélektani helyzetnek és Petőfi jellemének, hogy elszakadva a huszártól, nem sokat szaladott s az őt utól érő ellenek szembe fordulva, elhatározottan állta ki a védtelent gyilkoló gyáva muszka vágását, mert „una salus victis, nullam sperare salutem.”

Petőfinek este 7 óra tájt kellett elesni, tehát napvilág. Későbbig nem folyt a csata s a menekülők üldözése és legyilkolása sem tarthatott 8 órán túl. A muszka félt s kis csapatokban estve nem üldözött, nem portyázott. Ha Petőfi estig életben maradhatott volna, még ma is élhetne, mert az éj sötétében inkább menekülhetett volna.

A „P. M.” 2. számának 51. oldala első hasábján gróf Haller József azt mondja, hogy Szkurka $\frac{1}{2}$ 10 órától fogva 11-ig, tehát másfél óra alatt nem juthatott Héjjasfalvától Kőhalomig. És igaz is, hogy $1\frac{1}{2}$ óra alatt oda nem juthatni. Csak hogy a csatának 7 órakor, és

nem $\frac{1}{2}$ 10-kor volt vége; 7 órától 11-ig 4 óra van, 4 óra alatt pedig Héjjasfalvától Kőhalomig nem nagyon sebesen ügetve is el lehetett jutni, és így Szkurka huszár is eljuthatott.

Hogy Szkurka huszár szeretett fecsegni, azt hiszem, de hogy 1849. jul. 31-én esti 11 órakor Kőhalomban Vajna Sándor előljárója komoly valóságot hallott tőle, azt is hiszem, mert ha itt-ott egy-egy „vitéz Hári János” vált is ki közülök, de komoly dologban s előjáróikkal szemben igazak voltak a Vilmosok és Koburgok, mint őket nevezni szoktuk volt. Elküntek e régi huszáralakok, kik 10—15 évet szolgáltak egy végben; félelmet nem ismertek, enyelegve fogadták és osztották a halált, csatára mindig készen voltak, s csak hogy jó paripájuk el legyen látva, szívesen töltötték a napot étlen-szomjan, hacsak egy adag bagót kaphattak fogaik közé. Jól esett látni e marczona fiukat fényesre pödört bajusszal, mikor az ifju ujonnan szervezett huszárokkal tréfáltak, de azért szerették s jó példát adtak nekik a vitézségben.

Buzgó hazafiak a Petőfi hulláját a csata után is kereshették, s több év teltevel ásattak is, de hogy eredményt nem mutathattak föl, azon nem csudálkozom, ha eszembe jut, hogy csik-szent-simoni Endes Árpád százados bajtársam, ki velem egy zászlóaljban szolgált, és Segesvárnál a jobb szárnyon esett, édes anyja által — Lüderstől

kapott engedélyvel — a csata utáni napokban mindenütt és pedig gondosan kerestetett; de az édes anya nagy fájdmára, minden eredmény nélkül, mert nyomára sem akadtak.

A „P. M.” 1-ső száma 9. oldalán említett Daczó, kiról Szkurka azt mondja, hogy az ellenség lovaságától körül fogatván, agyon lőtte magát, Daczó Zsigmond huszár-örnagya volt, azelőtt a székely huszár ezredben tiszt, Segesvárnál pedig a Kossuth-huszárok parancsnoka. Ismertem, szikár alak és derek katona volt. Attilájával jól járt a muszka lovas, ki azt lehúzta róla, mert több ezer érték volt mellzsebében.

A segesvári csatáról meg kell jegyeznem, hogy Bemtől több volt mint vakmerőség oly maroknyi, fáradt, zaklatott, éhes néppel megtámadni a muszka sereg nyugodt zömét. Skariátinnak ágyuink lövése által még délelőtt történt eleste megrémítette az oroszot. Támadásunkat csak cselnek vélték, Bem neve rettegett volt náluk; különben még reggel első támadásunkkor egy általános rohammal elseperhették volna egész seregecskénket. Bemnek többször sikerült az ily vakmerő vállalat, s ha Kemény Farkas Medgyes felől megjön csapatjával, mint talán tervezve volt, Lúdiers még hátrálhatott volna is. De másképen volt megírva a sors könyvében.

Mindezek után egyéni hitem

Kőváry Lászlóval az, hogy Petőfi Segesvárnál 1849. jul. 31-én a Fejéregyháza és Héjjasfalva közti országútrészről jobbra eső oldalon menekedni akarván, estve 7—8 óra közt muszka lovasok fegyvere által esett el.

Arra nézve pedig, hogy a kérdés még most, míg élő tanuk vannak, véglegesen megoldassék, mert később jobban megoldani, úgy gondolom, még bajosabb lesz, szerény ajánlatom az volna, hogy a „P. M.” kiadói, mint közel lévők a Petőfi-egylettel kezet fogva, alakítsanak bizottságot, melybe hivassanak meg Gróf Haller József, Kőváry László, és a csatában részt vett még élők, mint: Ferenczi György, Gyalokai Lajos, Zágoni Bartha Ferencz stb.

Szálljon ki e bizottság a nyár, vagy az ősz folytán a helyszínére, és két napi idő áldozattal eredményre jutand mind az elesés helyére, mind pedig az emlék felállítására legczélszerűbb pontra nézve is. Én magam szívesen állok rendelkezésükre akár-mely perczen.*)

Brassó, 1888. jul. 7-én.

DR. OTROBÁN NÁNDOR,
n. kir. honv. ezredesvez.

*) A „P. M.” kiadói, már szintén gondoltak erre, de — a bár csak némileg is megközelítő — valóságot addig nem hiszik kritikailag megállapíthatónak, míg a kortársak vallomásai és nyilatkozatai kellő számban összegyűjtve nincsenek. Az indítványt különben anynyival is inkább helyén valónak látják, mivel a segesvári csatának még maig is hiányzik egy megbízható és pontos térképe.

„Petőfi befolyása a magyar zenére.

Az bizonyos, hogy már nagyon sokat irtak Magyarország legnépszerűbb s külföldön is legismertebb költőjéről — Petőfiről; számtalanok nagyon sokat irtak már e meteorként feltűnt lángész pályafutásáról; többé kevésbé hivatott életírók hangya szorgalommal és lelkiismeretes buvárkodással iparkodtak ez örök időkre maradandó emléket hagyott élet minden egyes percéről a leplet föllebbenteni; s ha tán ez nem is sikerült mindig és mindenben a valóznak megfelelően, a „Petőfi Múzeum“ van hivatva a felhalmozott anyag és adatok correctiumát megállapítani.

S mégis, a ki Petőfi szellemével foglalkozik, még mindig fog találni egyik másik olyan vonatkozást, mely eddig megbeszélés tárgyává nem tétetett, s mely ismét más oldalról világítja meg e költő műveinek befolyását. Ilyen ez a kérdés is: gyakorolt-e Petőfi befolyást a magyar zenére, kedvelte-e a művészetek ez ágát, s ha igen, járatos volt-e benne gyakorlatilag is?

Nézetem szerint Petőfi különösen a magyar népdal fejlődésére rendkívül nagy befolyást gyakorolt; bizonyítja ezt már az a körülmény is, hogy alig van zenésítésre alkalmas költeményei közül egy is, mely nem zenésített volt, sőt egy némelyikét több zeneszerző is feldolgozta zeneileg; merem állítani, hogy nincsen magyar zeneszerző,

kinek figyelmét Petőfi költeményei elkerülték volna. Miben rejlik tehát annak oka, hogy épen Petőfi költeményei inspirálták leginkább nemcsak népdalíróinkat, hanem komolyabb irányú, tekintélyesebb zeneszerzőinket is kizárólag; — mi az oka, hogy a zeneszerzők még most is inkább Petőfi költeményeit választják zenésítésre — annak daczára, hogy már többször zenésítve vannak, — mint más költők verseit. Az orsz. magyar dalárszövetség által kihirdetett legutóbbi férfinégyes pályázat alkalmával beérkezett 32 mű közül majdnem fele Petőfi verseire iratott. A zeneszerzők ezen ösztönszerű előszeretete annyira megy már, hogy kezdenek már olyan verseket is feldolgozni, melyek tárgyuknál fogva a választott vagy előírt zenei formában nem is alkalmazhatók.

Az ok abban rejlik, hogy Petőfinek bizonyára rendkívül finom érzéke volt a zene iránt, s ennek következtében öntudatlanul olyan formát adott költeményeinek, melyek a zenésítésre kiválóan alkalmasak.

Mondják, hogy Petőfi meglehetősen zongorázott, legalább ezt írja róla Orlay; ki szerint Petőfit Martiny, a kis körösi ev. luth. lelkész tanítá zongorázni. Hogy milyen fokon állott a nagy költő zenei képzettsége, azt bajos volna megállapítani; kétségbevonhatatlan tény

azonban, hogy a zenét nagyon szerette, mert néhai édes atyám Huber Károly, ki akkoriban már tagja volt a nemzeti színháznak, sokszor emlegette nekem, hogy a szabadságharcz előtt többször látta Petőfit a nemz. színház földszintjén, hol a második sor sarokülését foglalta el rendesen, s látható élvezettel és figyelemmel hallgatta végig az operai előadásokat.

Ismeretes, hogy Petőfivel hason szellemű költők gyűlöltek a zenét. Így például Hugó Victor, Heine, Th. Gauthier, sehogysen tudtak a zenével megbárátkozni. Hugó Victor gyűlölte a zenét, s megbotránkozással vette tudomásul, hogy a „Le Roi s'amuse” című művére Verdi operát merészelt írni. Irt is felháborodásában olyan goromba levelet Verdinek, hogy a világhírű olasz maestro műve címét Rigolettora változtatta, és sohasem nyult többé e francia lángész művei után. Victor Hugó keresztül is vitte, hogy Rigolettót évek hosszú során át nem volt szabad színre hozni Franciaország területén.

Th. Gauthier, a világhírű francia romantikus, a „legdrágább lármának” nevezte a zenét. Heine pedig annyira ment, hogy mikor megtudta azt, hogy Mendelssohn és Schubert egy pár költeményét megzenésítették, barátainak említé, hogy legközelebbi verskötetére a következő (zenészekre

éppenséggel nem hízelgő) figyelmeztetést fogja nyomtatni: „tilos e könyvet zenésítés által beszennyezni.” Barátai, a kik közé tartozott a nem régen Párisban elhunyt hírneves hazánkfia Heller István is, s ki nekem személyesen mondá el eze ket, — csak nagy nehezen tudták lebeszélni e szándékáról. —

Nemkülönben kétségbe vonhatatlan tény az is, hogy Petőfi az akkor élő népdalírók iránt is nagyon érdeklődött, s kereste ismeretségekét; mert nagyon szívesen látta, ha verseire zene iratott. Egy pár ezek közül csak hamar népszerűvé is lett.

Akkor élt népdalíróink közül különösen Rózsavölgyi Márkkal élt barátságos viszonyban, ki nek emlékére verset is írt. Egressy Bénit, a Szózat szerzőjét, szintén ismerte Petőfi. Ez időben megjelent dalfűzetekben számos Petőfi költeményt találunk. Így pl. a „Honderú” 1846-ban a következőket írja: „Zenekölteményeink becses virágokkal szaporodtak azon hét népdalban, melyet szerzett s „parlagi rózsák” czim alatt kiadott Szénfy Gusztáv. A dalszövegek Petőfi és Szakáltól valók.¹⁾”

Az érdeklődés tehát már akkor meg volt zenészeinkben Petőfi költeményei iránt; mert felismerték azokban ama kiváló és saját-

¹⁾ Honderú, 1846 I. 256 l. Lásd a többi adatot Petőfi-Muz. I. 37 l. I. és 38 l. VI. sz. alatt.

ságos tulajdonságokat, melyek a zenésítésre megkívántatnak s ezek: az egyszerűség, köztelenség, erősen kifejtett rhythmika s a forma rövidsége, mind olyan tulajdonságok, melyeket a Petőfi előtt élt magyar költőknél eredménytelenül kerestünk.

Erősen hiszem, hogy ha Petőfi nem élt volna, — a magasabb érteményben vett népdal sem léteznék s nem termettek volna azok a szebbnél-szebb dallamok, melyek szívünket annyira megindítják, melyek vidámitanak és busítanak, hevitenek és csillapítanak, boldogítanak és nemesítnek egyaránt, s melyek az egész művelt külföldet is meghódították s okvetetlen nagy jelentőségűek a jövő magyar zenére nézve.

A magyar népdalokat tulajdonképen 2 korszakra lehetne bosztani. A Petőfi előtti és utániakra. Kétségtelenül voltak már Petőfi előtt is népdalok; de ezek bármennyire legyenek érdekesek és eredetiek, nem állanak azon a fokon, a melyet a Petőfi utániak elértek. A kupa vagy bor mellett pórember kieszelte többé-kevésbé hiányos versek és dalok, nem bírhatnak egy tehetséges, finom ízlésű zenész által Petőfi szövegére irt dal műbecsével. S tény az, hogy épen ezek még ma is a legkedveltebbek. E szép dalok hallatára, melyek a nép ajkán tovább fognak élni, ki gondolna a ma már — fájdalom! — legnagyobbbrészt elfeledt magyar népdalírókra? . . .

Mi különbözteti meg leginkább a nemzeteket egymástól? A nyelv; s a nyelvhez símul, azon alapszik s azzal együtt fejlődik a dalzene. A dalzene legprimitívabb foka pedig a népdal. Mivel a tudományosan képzett zenészek csak későbbben keletkeztek, a mai tudományos és magasabb érteményben vett zene eredete minden nemzetnél a népdalban keresendő. Kétségbevonhatatlan e szerint, hogy a magyar zene jövőjének alapja csak is a népdal lehet. A népdalt magasabb művészi formába önteni, azaz egyes népdal motívumokat fölhasználva, át és kidolgozva az ismert nagy zenei formákba beleilleszteni, ez hivatása a jelen és jövő zenész nemzetdeknek. Eddig sem maradt ez kísérletek nélkül, s e kísérletek sem egészen meddők; de határozott eredményre eddig nem vezettek. S ha csak nem akarjuk önmagunkat ámitani, be kell ismernünk, hogy népdalaink gazdag kincsét s pár jelesebb művet leszámítva, — tulajdonképeni magyar zeneirodalmunk eddig nincsen; legalább nincsen olyan, a mely érték és mennyiségre nézve külföldön is imponálhatna.

Sokan azt fogják gondolni e sorokat olvasva, ez az állítás nem áll, mert hisz vannak magyar operák is. Eltekintve attól, hogy az opera is csak egy ága a zeneköltészetnek, ezek az ugynevezett magyar operák tulajdonképen csak magyar szövegű operák, me-

lyek egyike sem hordja magán a tiszta hamisítatlan magyar eredetiség bélyegét. Mikor ezek az operák irattak, a triviális olasz zene uralkodott kizárólag az európai ízlésen; befolyása meglátszik operáinkon is. A valódi tiszta magyar opera még eddig nincsen megírva. Mindenesetre legközelebb jártak Erkel „Bánkban”-ja és Mosonyi „Szép Honkák”-ja; de e művekben is nagyon sokszor előtérbe nyomul az idegen elem és ízlés.

Távol legyen tőlem a mi zeneszerzőink érdemeit kicsinyíteni vagy csökkenteni; sőt reményelem, lesz alkalmam legközelebb egy külön cikkben hazai zeneszerzőink érdemeit kellőképen méltányolni és megvilágítani. Hiszen ők a kezdeményezők és útmutatók. Hálával tartozik nekik az egész nemzet és főképen a fiatal magyar zenész nemzedék. De jobb, ha megismerjük magunkat s tartózkodunk az önámítástól. Erre nincs is szükségünk; mert az összes előfeltételek meglé-

vén, meglehetősen gyors léptekkel haladhatunk azon pont felé, a melyen a művelt külföld figyelme is fel fog gerjesztetni zeneirodalmi tevékenységünk és törekvéseink iránt. A mily keményen ítélek talán a multról, ép oly rózsás színben látom a jövőt; nem kételkedem, hogy most, mikor már hazai zene-tanintézetekben mind nagyobb súly helyeztetik a zeneszerzés alapos tanítására, mikor hazánkban az életre való fiatal tehetségek örvendatosan szaporodnak, s az európai zeneműveltség színvonalára helyezkednek, rövid idő múlva dúsan pótolva lesz a múlt, s meglesz az önálló magyar zeneirodalom, még pedig a zeneköltészet minden ágában. S ha ez sikerülend, Petőfi Sándornak nagy részben lesz köszönhető ez eredmény; mert ő volt az első magyar költő, ki művei által nagy tevékenységre ösztönözte a hazai zeneszerzőket s most is folytonosan inspirálja őket.

Budapest, 1888. évi jun. 14-én.

HUBAY JENŐ.

Petőfi latinul.

I.

Cedo lucem!

(Világosságot!)

Atra' st fodina,
Sed lampades elucet.
Et atra nox,
Sed in ea stellae lucent.
Atrumst et pectus hominis,
Nec habet ullam lampada, stellam,
Nec scintillam ullam morientem.

Misera mens,
Quae gloriaris luce tuá,
Duc, duc, si lux es,
Praecede tantum unum gradum!
Nec te rogo, mundi ulterioris
Velamen ut perluceas,
Tegumentum capuli;
Nec quaesito, quid evadam;
Responde tantum: quid fuam.
Cur sim natus?
Suá ipsius causá nascitur

Homo, qui in se mundus est?
 An ille tantum est annulus
 Giganteae catenae,
 Cuius nomen humanitas?
 Vivamusne nobismet ipsis,
 An fleamus eum flentibus?
 Quot erant, qui aliorum
 Sanguen exsuxerunt
 Sibimet ipsis
 Nec poenas dederant!
 Quot erant, qui aliorum
 Causâ effuderunt
 Ex corde sanguen,
 Praemio carentes!
 Nil tanti est: is qui se devovens
 Offert vitam suam,
 Nec quaerit praemium,
 Sed vult prodesse aliis.
 Prodestne tandem?
 Haec summa quaestio' st,
 Nec »esse an non esse?«
 Prodestne mundo, qui se devovit.
 Prodesse dum studet?
 An aevum veniet,
 Quod improbi retardant
 Cui student boni viri:
 Aevum universae felicitatis?
 Et tandem quid est
 Felicitas,
 Cum alios et alia juvent,
 Nec quisquam eam invenerit?
 Fortasse quod
 Felicitatem nuncupamus:
 Sexcenta commoda,
 Tantum sunt radii
 Solis novi, qui adhuc a conspectu
 Abest, sed olim orietur.
 Utinam sic foret!
 Si mundus finem haberet!
 Si mundus semper assurgeret
 Progrediens, progrediens,
 Assecuturus hunc finem!
 At si non aliter
 Sumus quam arbor, quae floret
 Et defloret;
 Quamque unda, quae tumet
 Tum recedit,

Quam lapis sursum iactatus
 Et tum cadens,
 Quam viator, qui scandit montem
 Et scanso monte
 Lente revertit
 Iterum iterumque semper!
 Sursum deorsum, item sursum deorsum
 Horribile, o horribile!
 Qui nunquam adhuc hoc cogitaverit,
 Nec alsit is unquam,
 Nescit: quid sit frigus!
 Pro tali cogitato
 Calidus radius anguis est,
 Qui frigidus ut glacies
 Perserpit nostra pectora,
 Tum circa collum se torquens
 In faucibus nos suffocat.

ST. HEGERDÖS.

II.

Si deus...

(Ha az isten. . .)

Si deus me sic alloqueretur:
 „Mi fili, iam concedo tibi
 Sic mori, sicut tibi placebit“
 Hoc deum tunc rogarem mihi:

Sit autumnus, sed suavis, serenus,
 Luceat sol foliis flavis;
 Ultimum adhuc in arbore cantet,
 Quae ex verere manserat, avis.

Et sicut mors autumnno naturam
 Lente serpit sensim veniens:
 Mortem haud aliter subire vellem,
 Nec prius quam assidet, videns.

Et velut in ramis cantat avis,
 Ultimum tunc canat os meum
 Voce dulci, quae intima penetret
 Corda et feriat ipsum coelum.

Et finito cantu fascinanti
 Os concludat dulce suavium,
 Suavium tuum, puella blanda,
 In terrâ pulcherrima omnium.

At hoc abnegaverit, rogarem
 Ut mihi pulchrum det ver deus,
 Ver pugnarum, quod rosas cruentas
 Fert in virorum pectoribus.

Et sonent luscinae pugnarum,
 Tubae sonis inflammantibus,

Dumque adessem, crescat flos cruentus
 Et mi ex pectore mortiferus.

Tumque mihi decidenti ex equo
 Os concludat dulce suavium,
 Suavium tuum Libertas pulchra
 In coelo pulcherrima omnium.

ST. HECEDEUS.

Petőfi-reliquiák.

(Id. Szinnyei József gyűjteményéből, az eredeti 8 rétnyomatványról.)

I.

A PÁPAI FŐISKOLÁBAN

alakult

KÉPZŐ TÁRSASÁG

T. TARCZY LAJOS UR

r. ny. tanár s magyar akad. r. tag

elnökletében

folyó évi nyárhó 30-án délutáni 4 órakor

A MEGYE TERMÉBEN TARTANDÓ

MÁSODIK ÉVI

ÖRÖMÜNNEPÉRE

AZ

IRODALOM BARÁTI

EGÉSZ TISZTELETTEL MEGHIVATNAK

A

TÁRSASÁG

ÁLTAL

PÁPÁN,

a ref. főiskola betűivel
 1842.

Ö r ö m ü n n e p r e n d.

I. Jegyzői előadás a társaság ez évi munkálatairól.

II. Szavazások és felolvasások.

1. „Lengyel keservek“ jutalmazott dalok Ács Károlytól,
szavalja Tóth István.
2. „Lehel“ dicséretet nyert ballada Petrovics Sándortól,
szavalja Kis János.

3. Mutatvány Jókay Móricz „Tűz és víz“ című másod jutalmat nyert beszélyéből, olv. Dömjén.
4. Magánbeszéd Bárany Gusztáv „Keresztyén és pogány“ című beszélyéből, szav. a szerző.
5. „Petike“ Vörösmartytól, szav. Kis Gábor.
6. Mutatvány Kerkapoly Károl jutalmat nyert értekezéséből, ezen feladatról: „Fejtessek ki töredékesen honunk hátramaradása egyéb országoktól s mik ezen hátramaradás okai?“ olv. a szerző.
7. „Büvöltlantos“ Dömjén Ferencztől, szav. Szalkovics Károl.
8. „Özvegy“ Vörösmartytól, szav. Pap Dénes.
9. Mutatvány Petrics Soma „Viszontorlás“ című első jutalmat nyert beszélyéből, olv. Petrovics Sándor.
10. „Falusi kis lány Pesten“ Czuczortól, szavalja Petrics Soma.
11. „Sirdalok“ dicséretet nyert Iyramú Ács Károlytól, előadja a szerző.
12. Mutatvány Bárany Gusztáv „Szerelem és halál“ című beszélyéből, olv. a szerző.
13. „Élő szobor“ Vörösmartytól, szav. Ács Károly.
14. „Ólmos botok“ Szalkay Mátétól, szav. Petrovics.
15. Mutatvány Tatay Samu dicséretet nyert értekezéséből, a fent nevezett feladatról, olv. a szerző.
16. „Szín és való“ jutalmazott ballada Petroviciestől, szav. Kozma Sándor.
17. Mutatvány Lantay Sándor „Lovag szerelme“ című dicséretet nyert beszélyéből, olv. a szerző.
18. „Holdhoz“ Vörösmartytól, szav. Pap Dénes.
19. „Büesu“ B. Eötvöstől, szav. Parrag Gábor.
20. „Istenítélet“ beszély Jókay Móricztól, olv. Bárany Gusztáv.
21. „Liszt Ferenczhez“ Vörösmartytól, szav. Petrovics.

II.

(Id. Szinnyei József gyűjteményéből, az eredetiről.)

Nyugtatvány

6 azaz hat pengő forintról, mellyet verseimnek hat példányára előfizetési díj fejében fölvettem. Pest, aug. 31. 1841. *)

Petőfi Sándor.

*) Az 1841. évszám föltétlenül hibás, az 1844. évsz. helyett áll. E pontra nézve Szinnyei József ur a következő felvilágosítást küldte: „A „Nyugtatvány“ Petőfinek tiszta, olvasható irásával van kiállítva, az 1841. év pedig az ő hibájából iratott ugy. Én ezen autographot a korán elhunyt Eötvös Lajos fiatal bibliographusunktól kaptam, ki azt Páparól hozta magával és ő maga is figyelmeztetett engem ezen anachronismusra; de ilyesmi gyakran előfordult Petőfinél, ki nem sokat törődött az idővel és az emberek kicsinykedéseivel; valószínű, hogy itt ő a hibás évet szántsándékkal írta ugy, talán tréfából 1844 helyett.“

Petőfi és a Honderű 1844 – 1845-ben.

Eddigelé elég adatot közöltünk már a Honderű e két évfolyamából Petőfőre vonatkozólag, hogy az egész viszonyt megírassuk s ezzel kapcsolatban a még hiányzó adatokat is felsoroljuk.

A Honderű 1844—45-ben ily cz. alatt jelent meg: Honderű szépirodalmi, művészeti és divatlap. (Divatképek, fametszetek s más műmellékletekkel.) Igazgató tulajdonos Petrichevich Horváth Lázár. Szerkesztő: Nádaskay Lajos.¹⁾

Petőfi kezdetben jó viszonyban élt e lappal s pár költeménye jelent meg benne. Az összeköttetés akkor kezdődik, mikor s. szerkesztő lesz a Pesti Divatlapnál, s nem mint Vahot Imre számos, szembeötlő tévedéssel rakott emlékiratai 250-ik lapján írja, hol azt mondja, hogy 1845 elején, midőn a Pesti Divatlap előfizetői száma a 3000-et meghaladta, „a kritikára oly érzékeny költőt“ ő figyelmeztette arra, hogy „azért támadják meg s rágalmazák minden felől, mert kizárólag az ő lapjába dolgozik s tanácsolá neki, hogy írjon az ő lapján kívül más lapokba is.“

„Tanácsom folytán, így folytatja Vahot, egyszerre csak kapja magát, beköszönt majd minden lapnál, hol az előbb a legkeményebben

sujtották, még a Honderűnél is, melynek főurias szellemét, külföldies irányát halálba gyölölé.“

„S ime az őt most már tárt karokkal fogadott szerkesztő urak által büntetésül aranyakkal fizetteti magát, még gyöngébb verseit is, s boszúból és gúnyból megadóztatja hunnyászkodó, hizelgő barátaivá, tulzó dicsérőivé alázza le, talpa alá szegi, megtapossa s arczul csapja legnagyobb elleneit.“

„Borzasztó egy fordulat, mely csak egy oly genialis kölönetől várható, mint milyen a mi Sándorunk volt. Máskép nem is lehetne megmagyarázni, hogy hát mi végből csapott fel még oly zászló alá is, melynek színe az ő elveivel soha meg nem egyezett, sőt merőben, homlokegyenest ellenkezett.“

Mindez, mit Vahot ír, nem nagyon szép színben tündetné fel Petőfit, de mindebből egyetlen szó sem igaz. Nem igaz, hogy Petőfi 1845-ben kezd a Honderűbe írni, az Életképekbe pedig már 1843-tól fogva folyton dolgozott, s az Életképek jobban dicsérte Petőfit 1844-ben, mint 1845-ben; nem igaz, hogy a Honderű azelőtt gyalázta Petőfit s azután dicsérni kezdte, ellenkezőleg Petőfi a támadások után hagyott fel a Honderűbe dolgozással. Nem igaz, hogy az Életképek Petőfi „hunnyászkodó, hizelgő barátaivá“ s „tulzó dicsérőivé“

¹⁾ 1845. II. felétől Petr. Horváth Lázár volt a szerkesztő és kiadó is.

lettek 1845-től. Elég erre nézve csak a folyóiratunk II. és eme füzetében közölt Hirlapi méh és Hirlapi űr megjegyzéseire utalunk.

Röviden Vahotnak ugy eme, mint más adatai Petőfiről majdnem teljesen megbizhatatlanok s óvatosan használandók.

Petőfinek a következő költeményei jelentek meg a Honderűben:

Honfidal. 1844. II. 78. lap.

5. sz. auguszt 3.

Az alföld. 1844. II. 215.

1. 11. sz. okt. 5.

Ekkor történik, hogy Sujánszki „Petőfihez“ cz. a. verset ir hozzá a 250. lapon.¹⁾ Ugyane tájt, bárha rövid jegyzetben, meg is dicséri Petőfit a Honderű, midőn a Versek I. sajtó alatt vannak már.²⁾ Eddig tart a jó viszony.

Megjelennek Petőfitől A helység kalapácsa és a Versek I. s ekkor Nádaskay Lajos, a szerkesztő maga, a II. 403—5. lapon (25. sz. decz. 21.) eléáll hirhedt bírálatával Petőfi ellen, melyben még ha mind szemem szedett igazságok volnának is, a magas modor kiválóan sértő, a mellett, hogy ama költemények kijelölésével, melyeket legkitünőbbeknek jelöl meg, teljes járatlanságot árul el, nem is említve, hogy A helység kalapácsát egyáltalán nem értette meg. Természetesen, ez idő-

től fogva Petőfi, épen ellenkezőleg, mint Vahot állítja, egyetlen szót sem irt a Honderűbe.

És pedig világosan nem a bírálat idegenítette el, vagy nem csupán az, hanem e feltünő izléstelenség. S valóban a Honderűnek utóbb is Császár, e tisztán phraseolog-költő a kedvence Hiador mellett, kiket folyton Petőfi rovására s vele ellentétben dicsér. Annak, hogy Petőfit nem csupán a kritika idegenítette el a Honderűtől, bizonyosága az, hogy az Életképekbe a számos megrovás daczára is folyton irt 1845-ben is, a Honderűbe pedig nem.

Emez elidegenedéshez járult a Honderű iránya is. Kivált igazgató tulajdonosa folyton előkelőséget affectált, saját születését és társadalmi összeköttetéseit, vagyonat fitogtatta; untalan franczia és angol nyelvismeretével tetszelgett s lenező, nagyuri modorban szólott lapjában a más két divatlap szerkesztőihez, kik kenyérkeresetből úzték a journalisticát. Ezzel kapcsolatban ellentétbe helyezte magát a mindinkább fejlődő democraticus irányzattal, a költésben az új és fejlettebb izléssel. A saloniasság leple alatt külföldieskedést és ferde divatokat árult s még hozzá, vagy is ebből láthatóan, valódi írói tehetsége a Honderű igazgatójának nem volt.

Ezek voltak főbb okai, a mikért állandó harcban álltak ugy a Pesti Divatlap, mint az Életképek

¹⁾ L. Petőfi-muz. II. 95—97. 1.

²⁾ L. Petőfi-muz. II 83. 1.

a Hondertivel, melyekhez személyes ellenszenv is járult.

És ez az irány volt bizonyára a legfőbb oka annak is, hogy Petőfi végleg odahagyta a Honderüt s nem is tehetett másként. Oda kellett hagynia helyzeténél fogva is. Vahot Imre teljes antagonistája volt a Hondertinek, lapjának szelleme is amazénak épen ellentéte volt. A teljes magyarosságnak, a költésben a népiességnek volt hive, mely irányára kivált Petőfi hatott elhatározóan; de aztán amaz eredetiességbe, valljuk meg, utóbb Vahot egész a durvaságig beleélte magát s bizonyára némi tulzott nyerseséggel szolgálta az ügyet. Petőfi, mint a Pesti Div. s. szerkesztője, már csak állásánál fogva sem tehetette, hogy irjon abba a lapba, melylyel szemben az ellenségeskedés akkora lett már 1844. vége felé.

Az az ellenszenv, mely a Honderü s Pesti Divatl. közt fennállott, csak lassanként terjeszkedett ki Petőfire. Ugy látszik, hogy a Honderü egyelőre még nem akarta elveszíteni Petőfit munkatársai közül. Ennek kell tulajdonítanunk, hogy az 1845. folyam I. 306. lapján Nádaszkay Lajos, a szerkesztő, föltűnő dicséretekkel ajánlja, mert inkább ajánlás, mint bírálat, Petőfi czipruslombjait.¹⁾ Ez Petőfi felsőmagyarországi utja alatt jelent meg.

¹⁾ Szépirodalom. Czipruslombok Etelka (I) sírjáról. Irta Petőfi Sándor. 1845. 31. sz. ápril 17.

De mint látók, a 39. számban, máj. 20-án megkezdí a Honderü „Laprostá“-ját,¹⁾ melynek Petőfire vonatkozó részeit közöltük. Itt már nem bírja tartóztatni magát.

E „Laprostá“ gyarló megjegyzéseire Petőfi a Pesti Div.-ban a Vahot Imréhez intézett s Pet. muz. III. számában, részben közölt nyílt levelében gúnyosan tért ki, mi természetesen csak még jobban felingerelte a Honderüt. Ehhez járult az az irigység, mi Petőfi nagy hire és népszerűsége miatt ébredt fel benne.

Az elkeseredettebb harc azonban Petőfi ellen 1845. II. felében kezdődik, midőn Petr. H. Lázár maga lesz a Honderünek szerkesztője és kiadója is.

Ily körülmények közt mintegy kapóra jött Petőfi „Zöld Marczia“-jának elvettetése s felhasználta tehát a jónak hitt alkalmat ama Petőfi elleni gúnyiratra, mert annak tekinthetjük.

Addig sem mulasztja el azonban itt-ott egy-egy vágást adni. A „mephistói kérdések“ cz. rovatban ezt olvassuk (Hondertü 1845. II. 20. 1. sz. jul. 8.)

„— Az „Életképek“ becsvesztetteknek állítják a fáklyászenéket Magyarhonban. — Vajjon nem akkor vevé-e kezdetét a becscsökkenés, midőn a Pesti Dlap Berangerja Eperjesen megfáklyászenésztetett?“

Vagy utóbb, az 59. lapon (1845. II. 3. sz.) egy aradi levele-

¹⁾ Pet. muz. II—III. füz.

zójétől a következő gúnyos megjegyzést adja ki:

„Mint halljuk (bár teljesebben!) lelkes ráczaink, kiknek az 'Életképek' aradi levelezője már jó adag borsot tört orruk alá, hogy a 'kis' levelezőnek 'nagy igazságát' tettel czáfolják meg: a 'Helység kalapácsa' halhatalan szerzőjét Petőfi Sándort azon csodaszép 'néprománccz'-ért, mellyben a 'tehéncsoradás' és 'kutyakölykök' burkoltatnak a halhatatlanság mumiájába,¹⁾ arany emlékkoszorúval fogják megtisztelni. Lám lám! az érdem Siberiában is érdem marad!

Óaradi maradi

Koppantó Pál

Nyárhó 22-én.

Ugyanott a 69. lapon pedig Young (t. i. Petr. Horv. Lázár) „Frescok a szívéletből“ című sorozatfélélet indítván meg, ebben egy helyt így szól: „Hatan valának az első helyen . . . egy tiszt, ki mint látszék nem rég jutott a hadnagyi rojthoz, mert koronkint olly büszkén tekintgete végig egyenruháján, mintha tavasz hó 29-ke óta gömörmegeyi táblabíró volna.“ sat. „Magyarországon olly átkozott hideg volt, mintha a természet is — mint mi (valami) szeretetreméltó író — egyik magyar lap zsoldjába szegődött volna, hogy a honi hőséget a Haza javára à la grosso

¹⁾ Czélzás Petőfi „Néprománccz“ cz. költeményére. Pestí Divatlap. 1845. II. 435. l. 14. sz. jul. 3. (Összkiad. „Pirrolík a kecskerágó.“ cz. a.)

hütögesse, s a fontoldiakat à la minuta mászásukban gyámolítsa.“¹⁾

Sőt figyelemmel olvasva a Petrichevich „Egy pár komoly szó a maga idején illetőleg a magyar szépirodalmat“ cz. cikkét, lehetetlen benne folytonos vonatkozásokat nem látni ugy a P. Divatlapra, mint Petőfire. Azt mondja, hogy irodalmunkban a nyereség, nevetlen polemia, személyeskedő ingerkedés a Bajza Kritikai lapjával kezdődött s az új nemzedék tizszeres hősiességgel folytatja ezt. „Nincs pöffeszkedő durvaság, irigy aljasság, nincs irodalmi betyárkodásnak olly neme, mellyre büszkék ne lennének az illyenek. Undok férgai az értelmiségnek, irodalmunk terebély fájának gyökerén rágódók.“ „A legköznapiabb ficzko — kinek egy-két népies költeménykéje tán sikerült, ki Schlegel és Engel könyveiből néhány tudós értekezést foldozott össze a művészet számára. . . azonnal a század emberének lenni hiszi magát, embernek, ki Magyarországnak egy új aerát nyitott, ki elhomályítá a multat, elnémítá az ugynevezett bi-

¹⁾ Erre a Pestí Div. lapszemléje a 629. lapon (1845. II) így szól: „Fresco képek a szívéletből. I. Er zelmi anomaliák Youngtól, komoly szellemben és így illedelmes modorban is. Sok jó van benne, azt nem tagadhatni, s élénkséget az által is akar író cikkének adni, hogy Petőfyt (!) és a P. Divatlapot itt-ott megcsipi. — Szunnyogcsipés, semmi egyéb.“

²⁾ Honderű. 1845. II. 41—45. l. 3. sz. jul 22.

torlott tekintélyeket, s ki a jövő emberének — a jövő nemzedékek bámultjának tartja magát szélében. S beh szerencsés a csillagzat, mely őt születni látta, a felekezett, mellynek kebelében fogamzott, a coteria, melly őt magáénak vallhatja!!!“

„Ezek, mert valódi becsen alapuló közvéleményben népszerűséget hiában keresnének, elkezdik aztán magok magokat rettenetesen össze-vissza dicsérni, a legneveztsebb attitűdibe téve egymást tömjénezni, dicsőíteni, learczképezni, szóval míg bálványozzák kedves magokéit, egyszersmind szemtelenül kiemelik saját énjöket is...“

Azt hiszi, hogy a democratia, mely átment az irodalomba is, oka mindennek. A tekintélyek, szabályok megvettettek sat. „Innen aztán az a sok halhatatlan emberke, kikről imént szólánk, kik olyakká lőnek rövid eszű barátjaik keskeny körében, s kiket ördög sem ismer csak a szomszéd megyében is“ sat.

Megelégszünk az idézettekkel, hasonló a modor s a hang az egészben. Azt hisszük, ezekből is elég világos, hogy az általános kifejezések leple alatt Vahot és Petőfi értetnek legkiválóbban s ezt abban az időben még jobban tudták s ráismertek, mint az csak természetes.

A Honderű tehát Petőfit azonosította a P. Divatlappal, s őt, mint a kor egyik legnevezetesebb megrontóját piszkolja.

Ez otromba czikkre az Életképek Hirlapi űre majdnem teljesen helyeslőleg válaszolt a 122. lapon (1845. II.), a P. Divatlap pedig az 566—7. lapon (II. 1845.) szintén csak gyöngén verte vissza ugyancsak a Lapszemlében.

Erre jött aztán a Honderű czikke a „Zöld Marczia“-ról,¹⁾ melyben ismétli részben azokat, miket a fentebb ismertetett cikkben mond s ebből világosan látható, hogy ezt is maga a szerkesztő írta, ki elhatározólag kívánt szokott arrongatiájával föllépni. Erre a Pesti Divatl. a Lapszemlében ad, de szintén gyöngé visszhangot,²⁾ azonban Petőfi ezt nem várva be, a július 29-ki Honderűben megjelent cikkre már az augusztus 7-diki Pesti Divl.-ban kiadta az 594. lapon „A Honderűhöz“ cz. ismeretes költeményét,³⁾ — melylyel véletlenül ugyanegy számban jelent meg R. . . T. . István „Egy kis izenet monsieur Honte-des-Ruesnek! Komárom“ cz. levele.⁴⁾ Ezt azért érdekes tudni, mert Petr. Horváth Lázár válasza e levélre is kitér.⁵⁾

Megjegyzésre méltó, hogy e válaszában P. Horváth Lázár nem csak ezt és ennyit mond journalista

¹⁾ L. közölve Pet. Muz. III. „Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez“ cz. cikkben. ²⁾ L. ugyanott. ³⁾ L. az összes adatokat erre nézve Pet. Muz. III. „Egykoru bírálati megjegyzések Petőfinak a lapokban megjelent műveiről“ cz. cikkünkben ⁴⁾ Honte-des-Rues gúnyos szójáték, magyarul: Utczák szégyene. L. ugyanott. ⁵⁾ Lásd a válaszokat is Pet. Muz. III. u. ott.

ellenségeiről, mint az idézett helyen olvasható. — Ugyanott a 113. lapon „komisz legénykék“-nek, „die miserablen Schlucker“-nek, „ein in Reihe und Glied aufgestelltes Lumpengesindel von Gemeinheiten“-nek, „dühös falká“-nak nevezi őket sat.

Ezek aztán még a közönyösebb Életképeket is kihozták sodrából s a 217—18. lapon válaszol a Hirlapi örben elég tárgyiasan,¹⁾ a Pesti Divatl. pedig, a mint nem is tehetett másként, még nagyobb gorombaságokkal és megtorlással a Lapszemlé-ben, a 697—700. lapon, de mivel tárgyunkra szorosán nem tartoznak, csak épen megemlíti őket. Valamint csak épen megemlíti azt is, hogy utóbb kibékültek s nyilatkozatokat adtak ki, a Pesti Div. a 756. lapon, a Honderü a-10. számban (1845. II.)

¹⁾ Ugyanis a Hirlapi még s utóbb a Hirlapi ör rovatok vezetője

E személyeskedő tolcsata alatt jelent meg a Honderüben 2 költemény Petőfi ellen: A régi jó Gvadányi Petőfihez és Az agtelki barlangban cím alatt,²⁾ mindkettő névtelenül. Ha a körülményeket figyelembe vesszük, akkor e költemények írójaül Szemere Miklóst kell tartanunk, bárha e költemények nincsenek is benne művei I—III. kötetü kiadásában.

E költeményekkel megszűnt a Honderü 1845-diki harca a Pesti Div. és Petőfi ellen is; de természetesen csak ideiglenesen s 1846-ban újabb erővel tovább folyt.

FERENCZI ZOLTÁN.

az Életképekben Garay János volt. — Garay pedig szintén nem tartozott Petőfi barátai közé, innen a lágymeleget védelem s a nagy óvatosság minden irányban. Egyébként erre, viszont az alább említendő Szemere Miklós-féle ügyre még visszatérünk. ²⁾ L. Pet. Muz. III.

Költemény Petőfiről.

Petőfi.

Es rief in Tagen wetterschwer
Ein Gott zum blut'gen Bachanale,
Als König schritt der Tod einher
Und leerte aus des Zornes Schaale.
Da sank manch Eichenstamm in Splitter,
Und mehr als das, es brach der Hauch
Der wuthentketteten Gewitter
Die süsseste der Rosen auch.
Petőfi Sándor, weint, o weint!
Petőfi Sándor, der vereint
Das Loos Leonidas' Tyrtæens Loose,
Petőfi, Ungarns wilde Haiderose.

Ist Einer wert, das ihn beweint
Ein Mannesaug', hier darf's geschwehn,
Und lichter Frauenaugenschein
Mag ganz in heisser Fluth vergehn.
Und dennoch, nein! Nein, keine Thräne
Dem Heldenschwan, der so erliegt, —
Denn wer beweinte die Phaläne,
Die jauchzend in die Flamme fliegt?
Nein, tretet schweigsam an sein Grab,
Stumm senkt den Doppelkranz herab
Von Eich = und Lorberlaub zum dunk-
len Moose
Darunter schlummert Ungarns Haiderose.

Ach, an sein Grab! — Zwar is bekannt,
 Wo die dreihundert Sparter fielen,
 Doch der Magyaren altes Land
 Umfasst zu viele Thermopylen.
 Wer zeigt der gramerfüllten Welt
 Wo einer fiel von tausend Helden, —
 Doch er war mehr als nur ein Held,
 Drum sollt es doch die Sage melden.
 Von hundert Schlachtgefildn eins,
 Das ist sein Grab, — so gut wie keins,
 Und ohne Stein = und Erzapothese
 Blieb Ungarns hingcsunkne Haiderose.

Indess, was thut's? was soll ein Sarg
 Von Marmorplast und todten Erzen
 Dem, den der Völker wärmstes barg
 In ein lebendig Grab von Herzen,
 Draus ein Messias des Gesanges
 Er stündlich immer neu erstcht,
 Ein freier König freien Klanges
 Von hunderttausend Lippen weht!?
 Wer singt ihn nicht? Geh' nur das Land
 Entlang der blonden Tisza Strand
 Und selbst im Busch der Nachtigal Ge-
 kose,
 Es schiucht um Ungarns welke Haide-
 rose.

Doch du, wo du auch seist, die ihn
 Bedeckt, sei mir gesegnet, Scholle,
 Und dem, dess Pflüge dich durchziehn,
 Gib Ernten, goldne, übervolle,
 Und mehr noch, Lieder, seid gesegnet,
 Des einz'gen Dichters Testament,
 Und alle Herzen, drein ihr regnet,
 Und jede Lippe, drauf ihr breunt.
 Auf, in die Welt! Und mit Gewalt
 Eröbert sie, ihr, die ihr bald

Wie Thränen weich, bald grimme wie
 Schwertgetose
 Entquollen Ungarns wilder Haiderose!

Du aber jauchz', entzückte Welt,
 Dem Stern trotz seiner dunkeln Wolke!
 In seinem kleinsten Liede schwellt
 Das Herz von seinem ganzen Volke;
 Er kettete mit ehernem Faden
 Sich an sein Land, der Güter Gut,
 Dem, ein Poet von Gottes Gnaden,
 Gesang er gab und mehr — sein Blut.
 Erkenn' ihn erst: Dann reicht, wie heut
 Der Deutsche ihm die Palme heut,
 So auch der Brite, Wälsche und Fran-
 zose
 Die lyrische Krone Ungarns Haiderose!

UDO BRACHVOGEL.¹⁾

¹⁾ E becses költeményt Schwarz Fülöp honvédszázados ur küldte be Maros-Vásárhelyről. Megjelent eredetileg a „Deutscher Dichtergarten“ (Organ für die gegenwärtige poetische Literatur unsers Volkes) No. 24. Frankfurt a. M. den 9. December. 1865. 235. l. (Verantw. Redacteurs: A. Frenzel u. Fr. Rausch. Druck u. Verl. von C. Knatz in Frankf. a. M.) A mint tudjuk, e költemény nálunk eddig ismeretlen volt. Schwarz Fülöp ur jegyzeteket csatolt hozzá, melyekből közöljük a köve kezdekét. E folyóirat az 1866-diki júniussal szünt meg, a porosz-osztrák háborúval s többé nem kelt új életre. Említi Schwarz ur, hogy Kassáról az időben (1865) többször kiment Tompa Mihályhoz Hanvára s egyszer kivitte e költeményt is, ki elragadtatva olvasta s fölkérte, hogy számára szereze meg e számot, s a szerkesztők, megtudván ki nek kell, készséggel elküldték F. Z. jegyz.

A rokonhelyek Petőfi úti jegyzeteiben és Heine Reise- bildereiben. *)

II

„Ja, ein junger Dichter, der auf einer Reise von Berlin nach Göttingen in den ersten Mainacht am Brocken vorbei ritt, bemerkte sogar,

wie einige belletristische Damen auf einer Bergecke ihre aesthetische Theesellschaft hielten, sich gemüthlich die „Abendzeitung“ vorlesen, ihre

*) Jellemző nyilatkozatok az egykoru irodalmi viszonyokról s kortársakról.

poetischen Ziegenböckchen, die meckend den Theetisch umhüpften, als Universalgenies priesen, und über alle Erscheinungen in der deutschen Literatur ihr Endurtheil fällten; doch, als sie auch auf den „Ratkliff“ und „Almansor“ geriethen, und dem Verfasser alle Frömmigkeit und Christlichkeit absprachen, da sträubte sich das Haar des jungen Mannes, Entsetzen ergriff ihn — ich gab dem Pferde die sporen und jagte vorüber.“

(Reiseb. I. 175. 1.)

„Als ich mich ins Fremdenbuch einschrieb und im Monat Juli blätterte, fand ich auch den viel theuern Namen Adalbert von Chamisso, den Biographen des unsterblichen Schlemiehl. Der Wirth erzählte mir: dieser Herr sei in einem unbeschreibbar schlechten Wetter angekommen, und in einem eben so schlechten Wetter wieder abgereist.“

(Reiseb. I. 129.)

„Gott weisz, dasz ich ein guter Christ bin, und oft sogar im Begriff stehe, sein Haus zu besuchen, aber ich werde immer fatalerweise daran verhindert, es findet sich gewöhnlich ein Schwätzer, der mich auf dem Wege festhält, und gelange ich auch einmal bis an die Pforten des Tempels, so erfasst mich unversehens eine spaszhafte Stimmung, und dann halte ich es für sündhaft, hineinzutreten. Vorigen Sonntag begegnete mir etwas der Art, indem mir vor den Kirchthür die Stelle aus Goethes Faust in den Kopf kam, wo dieser mit dem Mephistopheles bey einem Kreuze vorübergeht und ihn fragt:

Mephisto, hast du Eil?

Was schlägst vor'm Kreuz die Augen nieder?

Und worauf Mephistopheles antwortet:

Ich weisz es wohl, es ist ein Vorurtheil;

Allein es ist mir mahl zuwieder.

Diese Verse sind, so viel ich weisz, in keiner Ausgabe des Fausts gedruckt, und bloz der selige Hofrath Moritz, der sie aus Goethes Manuscript kannte, theilt sie mit in seinem „Philipp Reiser“ einem schon verschollenen Romane, der die Geschichte des Verfassers Thaler, die der Verfasser nicht hatte, und wodurch sein ganzes Leben eine Reihe von Entbehrungen und Entsagungen wurde, während doch seine Wünsche nichts weniger als unbescheiden waren, wie Z. B. sein Wunsch, nach Weimar zu geben, und bei dem Dichter des Werthers Bedienter zu werden, unter welchen Bedingungen es auch sey, um nur in der Nähe Desjenigen zu leben, der von allen Menschen auf Erden den stärksten Eindruck auf sein Gemüth gemacht hatte.

Wunderbar! damals schon erregte Goethe eine solche Begeisterung, und doch ist erst „unser drittes nachwachsendes Geschlecht“ im Stande, seine wahre Grösze zu begreifen.

Aber dieses Geschlecht hat auch Menschen hervorgebracht, in deren Herzen nur faules Wasser sintert, und die daher in den Herzen Anderer alle Springquellen eines frischen Blutes verstopfen möchten, Menschen von erloschener Genuszfähigkeit, die das Leben verläumden, und Anderen alle Herrlichkeit dieser Welt verleiden wollen, indem sie solche als die Lockspeisen schildern, die der Böse bloz zu unserer Versuchung hingestellt habe, gleichwie eine piffige Hausfrau die Zuckerdose, mit den gezählten stückchen Zucker, in ihrer Abwesenheit offen stehen lässt, um die Enthalttsamkeit der Magd zu prüfen; und diese Menschen haben einen

Tugendpöbel um sich versammelt, und predigen ihm das Kreuz gegen den groszen Heiden und gegen seine nackten Göttergestalten, die sie gern durch ihre vermumnten dummen Teufel ersetzen möchten.

Das Vermummen ist so recht ihr höchstes Ziel, das Nacktgöttliche ist ihnen fatal, und ein satyr hat immer seine guten Gründe, wenn er Hosen anziehe. Die Leute nennen ihn dann einen sittlichen Mann, und wissen nicht, dasz in dem Clauren-Lächeln eines vermumnten satyrs mehr Anstößiges liegt, als in der ganzen Nacktheit eines Wolfgang Apollo, und dasz just in den Zeiten, wo die Menschheit jene Pluderhosen trug, wozu sechzig Ellen Zeug nöthig waren, die Sitten nicht anständiger gewesen sind als jetzt.

Der hannövrische Adel ist mit Goethe sehr unzufrieden, und behauptet: er verbreite Irreligiösität, und diese könne leicht auch falsche politische Ansichten hervorbringen, und das Volk müste doch durch den alten Glauben zur alten Bescheidenheit und Mäßigung zurückgeführt werden. Auch hörte ich in der letzten Zeit viel diskutieren: ob Goethe grösser sey, als Schiller, oder umgekehrt. Ich stand neulich hinter dem Stuhle einer Dame, der man schon von hinten ihre vier und sechzig Ahnen ansehen konnte, und hörte über jenes thema einen eifrigen Diskurs zwischen ihr und zwei hannövrischen Nobilis, deren Ahnen schon auf dem Zodiakus von Dendera abgebildet sind, und wovon der Eine, ein langmagerer, quecksilbergefüllter Jüngling, der wie ein Barometer aussah, die Schillersche Tugend und Reinheit pries, während der Andere, ebenfalls ein langaufgeschossener Jüngling, einige Verse aus der

„Würde der Frauen“ hinlispelte und dabey so süsz lächelte, wie ein Esel, der den Kopf in ein Syrupfasz gesteckt hatte und sich wohlgefällig die Schnautze ableckt. Beide Jünglinge verstärkten ihre Behauptungen beständig mit dem betheuernden Refrain: „Er ist doch grösser, er ist wirklich grösser, wahrhaftig, Er ist grösser, ich versichere si auf Ehre, Er ist grösser.“ Die Dame war so gütig, auch mich in dieses ästhetische Gespräch zu ziehen, und fragte: „Doktor, was halten sie von Goethe?“ Ich aber legte meine Arme kreuzweis auf die Brust, beugte gläubig das Haupt, und sprach: „Lá illah il allah, wah-mohammed rasul allah!“

Die Dame hatte, ohne es selbst zu wissen, die allerschlaueste Frage gethan: Man kann ja einen Mann nicht geradezu fragen: was denkst du von Himmel und Erde? was sind deine Ansichten über Menschen und Menschenleben? bist du ein vernünftiges Geschöpf, oder ein dummer Teufel? Diese delikatzen Fragen liegen aber alle in den unverfänglichen Worten: Was halten sie von Goethe? Denn, indem uns Allen Goethes Werke vor Augen liegen, so können wir das Urtheil das Jemand darüber fället, mit dem unsrigen schnell vergleiche, wir bekommen dadurch einen festen Maassstab, womit wir gleich alle seine Gedanken und Gefühle messen können, und er hat unbewusst sein eignes Urtheil gesprochen. Wie aber Goethe auf diese Weise, weil er eine gemeinschaftliche Welt ist, die der Betrachtung eines jeden offen liegt, uns das beste Mittel wird, um die Leute kennen zu lernen, so können wir wiederum Goethe selbst am besten kennen lernen, durch sein eigenes Urtheil über Gegenstände, die uns allen vor Augen liegen, und vorüber uns schon die

bedeutendsten Menschen ihre Ansichten mitgetheilt haben. In dieser Hinsicht möchte ich am Liebsten auf Goethes italienische Reise hindeuten, indem wir alle, entweder durch eigene Betrachtung oder durch fremde Vermittelung, das Land Italien kennen, und dabey so leicht bemerken, wie jeder dasselbe mit subjektiven Augen ansieht, dieser mit Archenhölzern unmuthigen Augen, die nur das schlimme sehen, jener mit begeisterten Corinnaugen, die überall nur das Herrliche sehen, während Goethe, mit seinem Klaren Griechenauge, Alles sieht das Dunkle und das Helle, nirgend die Dinge mit seiner Gemüthsstimmung kolorirt, und uns Land und Menschen schildert, in den wahren Umrissen und wahren Farben, womit sie Gott umkleidet.

Das ist ein Verdienst Goethe's das erst spätere Zeiten erkennen werden; denn wir meist alle krank sind, stecken viel zu sehr in unseren kranken, zerrissenen, romantischen Gefühlen, die wir aus allen Ländern und Zeitaltern zusammen gelesen, als dasz wir unmittelbar sehen könnten, wie gesund, einheitlich und plastisch sich Goethe in seinen Werken zeigt. Er selbst merkt es eben so wenig; in seiner naiven Unbewusstheit des eignen Vermögens wundert er sich, wenn man ihm „ein gegenständliches Denken“ zuschreibt, und indem er durch seine Selbstbiographie uns selbst eine kritische Beyhülfe zum Beurtheilen seiner Werke geben will, liefert er doch keinen Maaszstab der Beurtheilung an und für sich, sondern nur neue Fakta, woraus man ihn beurtheilen kann, wie es ja natürlich ist, dasz kein Vogel über sich selbst hinauszufiegen vermag.

Spätere Zeiten werden, auszér jenem Vermögen des plastischen An-

schauens, Fühlens und Denkens, noch vieles in Goethe entdecken, wovon wir jetzt keine Ahnung haben. Die Werke des Geistes sind ewig feststehend, aber die Kritik ist etwas wandelbares, sie geth hervor aus dem Ansichten der Zeit, hat nur für diese ihre Bedeutung, und wenn sie nicht selbst kunstwertlicher Art ist, wie z. B. die Schlegelsche, so geht sie mit ihrer Zeit zu grabe. Jedes Zeitalter, wenn es neue Ideen bekömmt, bekömmt auch neue Augen, und sieht gar viel Neues in den alten Geisteswerken. Ein Schubarth sieht jetzt in der Ilias etwas anderes und viel mehr, als sämtliche Alexandriner; dagegen werden einst Kritiker kommen, die viel mehr, als Schubarth in Goethe sehen.“

(Reiseb. II. 15. etc.)

„Es ist ein glückliches Zusammentreffen, dasz Napoleon gerade zu einer Zeit gelebt hat, die ganz besonders viel Sinn hat für Geschichte, ihre Erforschung und Darstellung. Es werden uns daher, durch die Memoiren der Zeitgenossen, wenige Notizen über Napoleon vorenthalten werden, und täglich vergrößert sich die Zahl der Geschichtsbücher, die ihn mehr oder minder im Zusammenhang mit der übrigen Welt schildern wollen. Die Ankündigung eines solchen Buches aus Walter Scott's Feder erregt daher die neugierigste Erwartung.

Alle Verehrer Scotts müssen für ihn zittern; denn ein solches Buch kann leicht der russische Feldzug jenes Ruhmes werden; der er mühsam erworben durch eine Reihe historischen Romane, die mehr durch ihr, als durch ihre poetische Kraft alle Herzen Europa's bewegt haben. Dieses Thema ist aber nicht bloz eine elegische Klage über Schottlands volkstümliche Herrlichkeit, die allmählig verdrengt

wurde von fremder Sitte, Herrschaft und Denkweise; sondern es ist der grosze Schmerz über den Verlust der National-Besonderheiten, die in der Allgemeinheit neuerer Cultur verloren gehen, ein Schmerz, der jetzt in den Herzen aller Völker zuckt. Denn Nationalerinnerungen liegen tiefer in der Menschen Brust, als man gewöhnlich glaubt. Man wage es nur, die alten Bilder wieder auszugraben, und über Nacht blüht hervor auch die alte Liebe mit ihren Blumen. Das ist nicht figurlich gesagt, sondern es ist eine Thatsache: als Bullock vor einigen Jahren ein altheidnisches Steinbild in Mexico ausgegraben, fand er an den andern Tag, das es nächtlicher Weile mit Blumen bekränzt werden; und doch hatte Spanien, mit Feuer und Schwert, den alten Glauben der Mexicaner zerstört, und zeit drei Jahrhunderten ihre Gemüther gar stark umgewühlt und gepflügt und mit Christenthum besät.

Solche Blumen aber blühen auch in den Walter Scottischen Dichtungen, diese Dichtungen selbst wecken die alten Gefühle, und wie einst in Granada Männer und Weiber mit dem Geheul der Verzweiflung aus den Häusern stürzten, wenn das Lied vom Einzug des Maurenkönigs auf den Strassen erklang, dergestalt, dasz bey Todesstrafe verboten wurde, es zu singen: so hat der Ton, der in den Scott'schen Dichtungen herrscht, eine ganze Welt schmerzhaft erschüttert. Dieser Ton klingt wieder in den Herzen unseres Adels, der seine Schlösser und Wappen verfallen sieht, er klingt wieder in den Herzen des Bürgers, dem die behaglich enge Weise der Altvordern verdrängt wird durch weite, unerfreuliche Modernität; er klingt wieder in den katholischen Domen, woraus der Glaube entflohen, und in

rabbinischen Synagogen, woraus sogar die Gläubigen fliehen; er klingt über die ganze Erde, bis in die Banianenwälder Hindostans, wo der seufzende Bramine das Absterben seiner Götter, die Zerstörung ihrer Uralten Weltordnung, un den ganzen Sieg der Engländer voraussieht.

Dieser Ton, der gewaltigste, den der schottische Barde auf seiner Riesenharfe anzuschlagen weisz, paszt aber nicht zu dem Kaiserliede von dem Napoleon, dem neuen Manne, dem Manne der neuen Zeit, dem Manne, worin diese neue Zeit so leuchtend sich abspiegelt, dasz wir dadurch fast geblendet werden, und unterdessen nimmermehr denken an die verschollene Vergangenheit und ihre verblichene Pracht. Es ist wohl zu vermuten, dasz Scott, seiner Vorneigung gemäsz, jenes angedeutete, stabile Element im Charakter Napoleons, die contrerevolutionaire Seite seines Geistes vorzugsweise auffassen wird, statt dasz andere Schriftsteller bloz das revolutionäre Prinzip in ihm erkennen. Von dieser letzteren seite würde ihn Byron geschildert haben, der in seinem ganzen Streben den Gegensatz zu Scott bildete, und statt, gleich diesem, den Untergang der alten Formen zu beklagen, sich sogar von denen, die noch stehen geblieben sind, verdrieszlich beengt fühlt sie, mit revolutionärem Lachen und Zähnefletschen, niederreizen möchte, und in diesem Aerger die heiligsten Blumen des Lebens mit seinem melodischen Gifte beschädigt, und sich wie ein wahnsinniger Harlekin den Dolch ins Herz stöszt, um, mit dem hervorströmenden, schwarzen Blute, Herren und Damen neckisch zu bespritzen.

Wahrlich, in diesem Augenblicken fühle ich sehr lebhaft, dasz ich kein Nachbeter, oder besser gesagt Nach-

frevler Byrons bin, mein Blut ist nicht so spleenisch schwarz, meine Bitterkeit kömmt nur aus den Galläpfeln meiner Dinte, und wenn Gift in mir ist, so ist es doch nur Gegengift, Gegengift wider jene Schlangen, die im Schutte der alten Dome und Burgen so bedrohlich lauern. Von allen grossen Schriftstellern ist Byron just derjenige, dessen Lectüre mich am unleidlichsten berührt; wohingegen Scott mir, in jedem seiner Werke, das Herz erfreut, beruhigt und erkräftigt. Mich erfreut sogar die Nachahmung derselben, wie wir sie bey W. Alexis, Bronikowski und Cooper finden welcher erstere, im ironischen Waldmör, seinem Vorbilde am nächsten steht, und uns auch in einer späteren Dichtung so viel Gestalten- und Geistesreichthum gezeigt hat, dasz er wohl im stande wäre, mit poetischer Ursprünglichkeit, die sich nur der scottischen Form bedient, uns die theuersten Momente deutscher Geschichte, in einer Reihe historischer Novellen, vor die Seele zu führen.

Aber keinen wahren Genius lassen sich bestimmte Bahnen vorzeichnen, diese liegen ausserhalb aller kritischen Berechnung, und so mag es auch als ein harmloses Gedankenspiel betrachtet werden, wenn ich über W. Scotts Kaisergeschichte mein Vorurtheil aussprach. „Vorurtheil“ ist hier der umfassendste Ausdruck. Nur eins lästz sich mit Bestimmtheit sagen: das Buch wird gelesen werden vom Anfang bis zum Niedergang, und wir Deutschen werden es übersetzen.

Wir haben auch den Segur übersetzt. Nicht wahr, es ist ein hübsches Gedicht? Wir Deutschen schreiben auch epische Gedichte, aber die Helden derselben existiren bloss in unserem Kopfe. Hingegen die Helden des französischen Epos sind wir-

kliche Helden, die viel gröszere Thaten vollbracht, und viel gröszere Leiden gelitten, als wir in unseren Dachstübchen ersinnen können. Und wir haben doch viel Phantasie, und die Franzosen haben nur wenig. Vielleicht hat deshalb der liebe Gott den Franzosen auf eine andere Art nachgeholfen, und sie bräuchen nur treu zu erzählen, was sie in den letzten dreissig Jahren gesehen, und gethan, und sie haben eine erlebte Literatur, wie noch kein Volk und keine Zeit sie hervorgebracht. Diese Memoiren von Staatsleuten, Soldaten und edlen Frauen, wie sie in Frankreich täglich erscheinen, bilden einen Sagenkreis, woran die Nachwelt genug zu denken und zu singen hat, und worin, als dessen Mittelpunkt, das Leben des grossen Kaisers, wie ein Riesenbaum, emporragt. Die Segürsche Geschichte des Ruszlandzuges ist ein Lied, ein französisches Volkslied, das zu diesem Sagenkreise gehört, und, in seinem Tone und Stoffe, den epischen Dichtungen aller zeiten gleich steht. Ein Heldengedicht, das durch den Zauberspruch „Freyheit und Gleichheit“ aus dem Boden Frankreichs emporgeschossen, hat, wie im Triumphzug, berauscht von Ruhm und geführt von dem Gotte des Ruhmes selbst, die Welt durchzogen, erschreckt und verherrlicht, tanzt endlich den rasselnden Waffentanz auf den Eisfeldern des Nordens, und diese brechen ein, und die Söhne des Feuers und der Freyheit gehen zu Grunde durch Kälte und Sklaven.

Solche Beschreibung oder Prophezeyung des Untergangs einer Heldenwelt ist Grundton und Stoff der epischen Dichtungen aller Völker. Auf den Felsen von Ellore und anderer indischer Gottentempel steht solche epische Katastrophe eingegraben mit

Riesenhieroglyphen deren Schlüssel im Mahabarata zu finden ist; der Norden hat in nicht minder steinernen Worten, in seiner Edda, diesen Götteruntergang ausgesprochen; das Lied der Niebelungen besingt dasselbe tragische Verderben, und hat, in seinem Schlusse, noch ganz besondere Ähnlichkeit mit der Segürschen Beschreibung des Brandes von Moskau; das Rolandslied von der Schlacht Roncisval, dessen Worte verschollen, dessen Sage aber noch nicht erloschen, und noch unlängst von einem der grössten Dichter des Vaterlandes von Immermann, herauf beschworen worden, ist ebenfalls der alte Unglücksbesang; und gar das Lied von Iliön verherrlicht am schönsten das alte Thema, und ist doch nicht grossartiger und schmerzlicher als das französische Volkslied, worin Segür den Untergang seiner Herrenwelt besungen hat. Ja, dieses ist ein wahres Epos, Frankreichs Heldenjugend ist der schöne Heros, der früh dahinsieht wie wir solches Leid schon sahen in dem Tode Baldurs, Siegfrieds, Rolands und Achilles, die ebenso durch Unglück und Verrath gefallen; und jene Helden, die wir in den Ilias bewundern, wir finden sie wieder im Liede des Segür, wir sehen sie rathschlagen, zanken und kämpfen, wie einst vor dem skäischen Thore, ist auch die Jacke des Königs von Neapel etwas allzubuntscheckig modern, so ist doch sein Schlachtmuth und Uebermuth eben so gross, wie der des Peliden, ein Hektor an Milde und Tapferkeit, steht vor uns Prinz Eugén, der edle Ritter, Ney kämpft, wie ein Ajax, Berthier ist ein Nestor ohne Weisheit, Dawoust, Darta, Caulincourt u. s. w. in ihnen wohnen die Seelen des Menelaos, des Odysseus, des Diomedes — nur der Kaiser selbst findet nicht

seines Gleichen, in seinem Haupte ist der Olymp des Gedichtes, und wenn ich ihn, in seiner äusseren Herrschererscheinung, mit dem Agamemnon vergleiche, so geschieht das, weil ihn eben so wie den grössten Theil seiner herrlichen Kampfgenossen, ein tragisches Schicksal erwartete, und weil sein Orestes noch lebt.

Wie die Scottschen Dichtungen hat auch das Segürsche Epos einen Ton, der unsere Herzen bezwingt, Aber dieser Ton weckt nicht die Liebe zu längst verschollenen Tagen der Vorzeit, sondern es ist ein Ton, dessen Klangfigur uns die Gegenwart giebt, ein Ton, der uns für eben diese Gegenwart begeistert.“

(Reiseb. II. 57—68.)

„Eperjesen Kerényi Frigyeshez szállottam, s nála tölték egy hónapot.

Szerencsés egy fickó ez a Kerényi, kénye-kedve szerint élheti világát s könnyen füttyölhet, pamlagán heverészve, ha bizonyos urak rákiáltják az anathemát, hogy ő nem költő.

Tompa is Eperjesen volt. Nevelősködött. Kétszáz bankó forintért: Miska pajtás! rád illenek nagy druzsád szavai:

„Megnehezült az idők viharos járása fölötted!“ (Vegy. műv. III. 11.)

„Délelőtt meglátogattam Kerényivel Hunfalvy Pált, a tanítványaitól általánosan szeretett professort. . . ezt azért hozom föl, mert oly ritkaság, mint most nálunk a józan és becsületes kritikus.“ (V. m. III. 19.)

Mindjárt Rozsnyó mellett van Berzéte, hol Erdélyi János oly sok szép dalt írt. Én őt nagyon szeretem.“ (Ü. o. 24.)

„. . . Bevéstem hát nagy be-tükkel a nevemet. (T. i. az aggteleki barlang falába.)

— Tán el sem lehet olvasni? Kérdezem, csak azért, hogy oda nézzen és bámuljon.

— Oh igen, felelt ő, el lehet: Petőfi... de, irgalmatosságos egek! ezt oly hideg vérell. oly minden tiszteletérzes, oly minden meglepetés nélkül mondta ki, mintha ez állt volna ott: Kiribicza Istók vagy Sujánszky vagy Badaesonyi vagy nem tudom mi? (U. o. 26.)

„Rima-Szombatból tehát mentem volna egyenest Pestre, de több rendbeli meghívásra kitértém még egy pár közel eső faluba: Kisfaludra és Várgedébe a füstös szobájú Adorján Bódi s a lángszakállu Kubinyi Rudihoz. És meg nem bántam.

Pompás napokat töltöttem Várgedén... de azt nem is mondom ezután, hol hogy töltöttem időmet... mindenütt, a hol csak megfordultam, a legjobban.

Említésre méltó Kubinyi R. könyvtára, mely magában foglalja az angol, francia, német, olasz és spanyol irodalom remekeit s csaknem az egész magyar irodalmat. Csak aztán sok ilyen jóra való ember volna hazánkban, mint K. R. 1^a (U. o. 33.)

... Az egész város fölött némaság lengett (mondáa Sujánszky).“ (U. o. 41.)

Olvastad, mit ír felőled (t. i. Kerényi felől) a Szépirodalmi Szemle? ha eddig nem olvastad, ezután se bántsd; nem érdemes rá, hogy véredet rontsd vele. Vagy olvasd el bátran! nem hiszem, hogy olyan ostobaság egy pillanatra is felháborítana. Categorice kimondja rólad, hogy nem vagy költő, s ilyet merni mondani felőled a legősvilágibb ostobaság vagy malitia; amazt megbocsátom, emezt megvetéssel elhallgatom, hanem azon állítás egyszersmind szemtelenség is, ezt meg nem

bocsátom senkinek és el nem tűröm senkitől... a Honderút kivéve, ez már olyan nagyba űzi azt a mesterséget, hogy az ember benne, mint páratlan ritkaságban, gyönyörködik. Ez a Honderű... de vigye el az ördög a Honderút, mi közöm hozzá? a Szemléhez térek vissza. Igen, a Szemlének felőledi ítélete szemtelenség, mert szerkesztője s egyik-másik dolgozó társa szinte irogattak hajdanában verseket s bizony-bizony nem állította őket a közvéleménynek egy hangocskája sem oly magasra, hogy rád lefelé menydöröghessenek. Hanem hiszen hadd üssék a nagy dobot! minél hamarább ütök, annál hamarabb lyukad ki. Te pedig, barátom, légy nyugodt, s írd több olyan verseket, mint a „Fanni hagyományainak olvasásakor“ vagy a „Ganovszky Pálhoz“ vagy számos egyebek; s míg a csöcselék azt kiáltja rád, hogy nem vagy költő, addig a múza lehajlik hozzád az égből, s homlokodat megcsókolván ezt mondja: „Kedves gyermek!“ (Ve-gyes m. III. 47. 1.)

Nagyvárad szép kellemes nagy város, de nem értem rá megvizsgálni, mert siettem ki, ide Szalontára. Tudod-e, miért siettem ide s mért vagyok itt már egy hét óta? Azért, mert Szalontán egy nagy ember lakik, s e nagy ember jó barátom, s e jó barátom Arany János, „Toldi“ szerzője. Ha e művet még nem olvastad, úgy hiába beszélnek róla; ha pedig olvastad, úgy fölösleges a beszéd. S e költeményt egy egyszerű falusi jegyző írta e kis szobácskában, melynek hossza öt, széle pedig két lépés; a mi tulajdonkép rendén van. A múzsák nem conservatív kisasszonyok, ők haladnak a korral, s mint-hogy a század jelszava: „éljen a nép!“ a múzsák is leszálltak az aristocraticus Helikonról, s a kunyhókban te-

lepedtek meg. Boldog éu, hogy szinte kunyhóban születtem.

Életem legszebb napjai közé sorozom e hetet, melyet itt töltöttem, új barátom családi körében. Egyfelől a komoly vidámságu családapa, másfelől a vidám komolyságu családaya s előttünk a két fecsegő, virgoncz gyermek, egy szőke lányka s egy barna kis fiu . . . ilyen koszoru övezi szívemet, és boldog vagyok; csak az fáj, hogy a napokban már elhagyom, el kell hagynom őket, kiket annyira szeretek, mintha iker testvéreim volnának." (U. o. 70—71.)

Oh barátom, van-e száalomra és irgalomra méltatlanabb állat, mint a rosz poéta? nincs. Rosz kritikussaimnak úgy bocsásson meg az isten, a mint én megbocsátok; de a rosz poétának sem én, se az isten meg nem bocsátunk. A legalávalóbb, a legelvetemedettebb gonosztevő megtérhet idővel, de a rosz poéta örökké rosz poéta marad, ez javíthatatlan, ez gyógyíthatatlan, ez úgy hal meg, a mint született: földön csuszó nyomoruságban magának kinjára és szegyenére, másoknak unalmára s így legóriásibb bosszúságára. És a szegény magyar hazára, melyet török, tatár és sáska annyit pusztított, a balsors még ezen csapást is rámerte, a mi irtózatossabb töröknél, tatárnál és sáskánál . . . küldött nyakára rosz poétákat. De talán ez már az utolsó csepp, a seprő, a keserű pohárban, s így reméltetjük a szebb jövőndőt. Szeretném hazánk ez individumait sorra elszámolni. Sujánszky Antaltól kezdve holmi Benevölgyieken és Bangó Pétereken keresztül le egész Császár Ferenczig; de restellek bele kezdeni, mert bizony isten holtra fáradnék annyian vannak.

Elég annyi rólok most az egyszerű; ha jó kedvemben találunk, majd

megmutatom nekik, merre az út a legelőre De hogy is jutottak eszembe? . . . jaj, igaz! sárról beszéltem, hát nem csoda. (Vegy. műv. III. 73—74.)

. . . Mi lett volna Kisfaludy Károlyból, (ki midőn egy versét megírta, utána két hétig feküdt betegen), ha ilyen időben, ilyen úton jött volna Szalontáról Pestre? . . . Látszik is verseiből, hogy nem mindeunapi fájdalomak közt szülte, szegény. Rá sem sok anyai szeretetet pazarolt a muzsa, szegényre. — Jó, hogy eszembe jutott Kisfaludy Károly! végre van alkalmam, felőle nyilatkozni, a mit már rég óhajtottam, mert valóban bánt engem és több józan embereket az, a mit vele némely barátai elkövetnek. Tisztelem a pietásokat, de ha túl mennek a határon, nevetségessékké lesznek, mint akármi más érzelem. Kisfaludy Károlyt csupa baráti pietásból az egekbe tolni mind e mai napig, nevetség, és azon felül a közönség mystificálása, a mi aztán bűn is. Kisfaludy Károlyt úlbuzgó barátai, a szó legszorosabb értelmében, rátukmálták a nemzetre. Neki megvan a maga érdeme ő élvezhető olvasmányokat nyújtott kortársainak, és kortársai méltányolták, olvasták őt, kívánhat-e többet? . . . mi köze hozzá az utókornak, melynek nem nyújtott semmit? ő másodrendű tehetség volt, ki nem adott irányt az irodalom egy ágában sem Drámája szenvedhetlen nyavalyás német érzélgés, lyrája érzelem és gondolat nélküli üres dagály; elbeszélése . . . ebben volt legerősebb, az elbeszélésben, de most már az övéinél e nemben is sokkal jobbakat birunk, és azt szeretném én tudni, miért egyem egrest, ha már érett szőlő is van? — Ilyen Kisfaludy Károly, és mégis erővel bámultatni akarják velünk. Nagyon szomorú do-

log, ha azok, kiknek a közönséget útba kellene igazítani, ezt még inkább eltévelyítik; és e lelkiismeretlenség soha sem grassált annyira, mint jelenleg. Nagy kedvem volna néhány emberről lerántani az auctoritás bitorlott diszpalástját, s oda akasztani azok nyakába, kik azt megérdemlik s kik most kopott hétköznapi ruhában járkálnak szinte észrevétlenül. Mondom, nagy kedvem volna ezt tenni; de nem születtem komornyiknak; hogy ö'ltöztessek és vetkeztessek. Más a dolgom." (U. o. 76 — 77 l.)

„Itt vagyunk Bején, még pedig a papnál, tiszteletes Tompa Mihály barátunk és collégánkál. Vig napokat élünk, de mindazonáltal csalatkozol, ha azt hiszed, hogy kevesebbet czivakodunk, mint hajdan nálad Eperjesen. Minden pillanatban összevesszünk. Ő azt állítja, hogy ő a legbékeszeretőbb ember a világon, pedig meg vagyunk a legdisputáxabb emberek vagyunk a világon. Egyébiránt neki, mint papnak, csak több eszének kellene lennie, vagy mi, s kötelessége volna engednie, de ő kötelességéről mindig megfélekedzik, vagy tulajdonkép soha eszébe sem jut. Különbben egymás verseit illő kimélettel bíráljuk. Ő azt mondja, hogy ez és ez a munkám nem ér semmit, hogy az silányság; én azt felelem, hogy nem igaz, mert az remek... s ha én mondom neki, hogy ez és ez a műve nem ér semmit, hogy az nyomoruság, ő feleli, hogy nem igaz, mert éppen ez a legjobb munkája. Általában a fiatal irodalom tagjai tán tulságosan is szigorúak egymás iránt, s a miserabilis csöcselék, mégis azt akarja elhitetni a közönséggel, hogy mi egymást tömjénfüstbe fojtjuk." (U. o. 78—89)

„Julius 1-én indultam Pestról. Halld csak, milyen szivdöbentő s haj-

meresztő szerencsétlenség ért. Indulásom előtt egy óra negyeddél jut eszembe, hogy könyveimet már mind elzárтам s az útra nem hagytam kinn semmit. Oda futok könyvárusomhoz, hogy adjon hirtelenjében valami kis könyvet. a mit zsebembe dughatok. Kipkednek-kapkodnak, végre adnak egyet, elteszem s rohanok. Az omnibuszon, mely a vasúthoz visz, megnézem, vajon mi olvasmányom lesz? s határtalan egek! mit kelle látnom? ... G ö t h e Faustja volt zsebemben. Mit csináljak? kiálték föl magamban, mit csináljak, káromkodjam-e, vagy elájuljak? — Tudod, barátom, és ha nem tudod, hát tudd meg, hogy én Gőthét nem szeretem, nem szívelhetem, utálom, undorodom tőle, mint a tejfölső tormától. Eanek az embernek gyémánt volt a feje, de szive békasó... ah, még az sem! hisz a békasó szikrát hány. Gőthe szive agyag volt, komisz agyag, nem egyéb; nedves puha agyag; mikor ostoba Wertherjét írta, azontúl pedig száraz, kemény agyag. És nekem az ilyen fráter nem kell. Elöttem minden ember annyit ér, a milyen értékű a szive. Előbb meg tudnék azzal barátkozni, ki valami szenvedélyében ezer roszt követett el rajtam, mint a hideg emberrel, ki ezer jót tenne velem. Lángoló szív, lángoló szív, vagy a fagyos sir! ... Oh istenem, ha az én meleg forró szívem egykor kihülne... de nem, ez nem lehet. Az én szívemet még a halál sem hűti meg. Temesetek el éjszakai, s ültessetek sirom mellé narancsfát; meglátjátok, hogy ott is virit, mert szívem megmelegíti a földet, melyben fektünni fog.

Gőthe a legnagyobb németek egyike. Gőthe óriás, de óriás szobor. A jelen mint bálványt állja körül, de a jövendő el fogja dönteni,

mint minden bálványt. A mily egykedvűleg nézett ő le dicsősége magasságáról az emberekre, oly egykedvűleg néznek le majd az emberek dicsősége porba vegyült romjaira. A ki másokat nem szeretett, azt mások sem szerethetik; legfőlegb bámultatják. S jaj azon nagy embernek, kit csak bámulni lehet, de szeretni nem. A szeretet örök, mint az isten; a bámulat mulandó, mint a világ." (U. o. 79 - 80 - 81.)

"Elkísért Váczig Emődy Dániel. Nem tudom: egyszer fogja-e a közönség e sorokat olvasni, vagy egyszer sem; de leírtam e nevet, hogy a hányszor olvassák leveleimet, lássák egyszermind leghivebb, legönzelelenebb és legtisztább lelkű barátom egyikének nevéét is. Barátja vagyok, mert ő is barátom, de barátja vagyok még inkább azért, mert ő jellem, oly erős jellem, a milyen e gyöngé korbau kevés van, a milyen csak az lehet, kinek a szegénység volt dajkája és nevelője. Urak tiszteljétek az ilyen embereket, kik kenyeret esznek, bár kalácsot etnének." (U. o. 82 - 83.)

"... Egy heti káros vándorlás után Pestre értem. Nem tudtam, kithoz forduljak? nem törődött velem senki a világon; kinek is akadt volna még szeme egy szegény rongyos kár vándor színészen? ... A végső ponton álltam, kétségbeesett bátorság szállt meg, s elmentem Magyarország egyik legnagyobb emberéhez, oly érésszel, mint a mely kártyás nyűsű pénzét teszi föl, hogy élet vagy halál. A nagy férfi átolvasata verseimet, lelkes ajánlására kiadta a kör, a heti pénzem és nevem. E férfi, kinek én életemet köszönöm, s kinek köszönheti a háza, ha neki valamit használnam vagy használni fogok, e férfi: Fürstsmarty. (U. o. 91 - 92.)

"Sáros-Patakról tegnap reggel Ujhelybe rándultam Kazinczy Gábor barátomhoz, s a napot nála és vele töltém, milyen pompásan? ezt csak az képzelheti, ki Kazinczyt ismeri. Valódi csoda gyermeke a természetnek a szónoklatban; új Memnon-szobor, melyből egy örökké tartó hajnal szakadatlanul a legfőnségesebb hangokat csalja. Benne elérte a rögtönző szónoklat a non plus ultrát. Olyanek, mint ő, talán lehetnek, de nála különbek nem. Csak az alkalom kell, hogy Mirabeauja legyen Magyarországnak. És ha ir? stylusa épen olyan botrányos, mint Kutly Lajosé. Különös, hogy e két ember, kiből oly sok, oly buján termő a gondolat, ugyanazon köntösbe öltöztetik irataikat, mibe az eszme-koldusok; sallangos, puffogó dagályba. Épen olyan, mintha valami szép fiatal leány kaczer nagyanyjának csipkés, pánthikás, bokrétás és tudja a jó isten micsodás kalapját tenné föl. Föl nem érem észszel, hogy vannak a nem mindennapi emberek közt is olyanok, kik nem tudják, vagy nem hiszik, hogy az egyszerűség az első és mindennek fölötti szabály, hogy a kiből egyszerűség nincs, abban semmi sincs. Azzal ne álljanak elő, hogy az ő gondolataik magasabbak, hogysen közönséges nyelven ki lehetne fejezni. Az az egyszerűség, mely viszz: tudta adni Shakespeare legnagyobb gondolatait, legragyogóbb költői képeit, legmélyésgebb érzelmeit, bizony Kutlyt vagy akárkit is vissza tudja adni." (U. o. 94 - 95.)

"Ujhelytől fél órányira éjszak felé esik Széphalom, Kazinczy Ferencz egykori lakása. Nevét megérdemli, mert festői szépségű táj. Különben pedig szent hely, szent az öreg miatt, kinek ott van háza és sirhalma. Kötelessége volna minden emel-

kedettebb lelkű magyarnak életében legalább egyszer oda zárandokolnia, mint a Mahomedánnak Mekkába. (U. ó. 95.)

Badalóval csaknem szemközt fekszik innen a Tiszán (tulajdonképpen túl a Tiszán) Cseke, és a csekei temetőben Kölessey Ferencz. Tavaly ősszel egy pár hétig laktam itt s meg-meglátogattam a szent sirt, melyben a legnemesebb szívek egyike hamvad. Halmánál nincs kőszobor, még csak fejfa sincs, melyre neve volna fölírva; de nincs is rá szükség, mert az oda lépő vándornak szívdobogása megmondja, ki van ott eltemetve. Csendes e táj; a városok, a nagy világ zaját nem hangzik ideig. A nagy férfi sirja körül csak a szellő rezgeti a tövisbokrokat, a tövisbokrok virágain vad méhek donganak s távol az audalgó Tisza halkal morgogja dalát, hogy a koporsónak álmat meg ne zavarja. (U. ó. 102.)

„Csekétől Szatmárig érdektelen falukon visz keresztül az út. Neveik sem jutnak eszembe, noha már több ízben jártam erre. Csak kettőre emlékezem, Zajta az egyik, a másik Peleske. Valahányszor átjöttem e falukon, megemlékezém a peleskei nótárius Nagy-Zajtai Zajtay Istvánról, és szerzőjéről, a régi jó Gvadányiról. Istenemre, sokért nem adnám, ha én írtam volna a Peleskei nótáriust. Meg vagyok elégedve, ha az én munkáim olyan sok jó órát szereznek másoknak, mint nekem szerzett már Gvadányi. És azt már nem olvassa, elfeledte a közönség . . . mint majd engemet el fog felejteti“ (U. ó. 102 - 103.)

„Szatmár derék város a Szamos partján; van egy nagy piacza, nagy két-águ püspöki temploma, nagy vendégfogadója, casinója, készülő színháza és két költője . . . Pap Endre

és Riskó Ignác. Kár, hogy mind a kettőnek használatlanul hever s már rozsdásodni kezd lantja, hanem hiszen majd kicsiszolom, hogy meg nem köszönik. Addig botozom őket, míg ismét pengelni nem kezdik lantjaikat. Ugy teszek velök, mint az egyszeri juhász fiával, ki a lakodalmon nem akart táncolni. Addig döngette az öreg, míg sorba nem ugrott s aztán tánczolt veszettül sírva. Tán innen ered a példabeszéd: hogy sírva vigad a magyar.“ (U. ó. 104.)

„Divatba jött a szerkesztőknél, minden szemétfejben tarrgett bolond gombát drága gyöngynek nevezni. Gazságból teszik ezt, vagy csak ostobaságból? nem tudom. Uram fia, ha már a Hiaderek is drága gyöngyöket írnak, akkor én verseimet kavicsoknak vagy cseresnye magoknak kereszteltem, vagy akárminek, csak drága gyöngyöknek nem. És Hiadort még velem hasonlítgatják is . . . terem' ugy se bosszaukodnám, de resztelek. Megvallom sokat vétettem egyik-másik irodalmi léhütőnek, de annyit még sem, hogy ily csúfot üzzenek belőlem, hogy így pellengérré állítsanak.“ (U. ó. 106.)

„. . . Tehát kedves barátom, örülj vagy ásit, de tanácslom, nem az én irántami tekintetből, hanem a magad javáért, hogy ha már ásitani találsz, ne ásit, valami tulságosan nagyszerűt, mert le talál csni az álkapczád, és ez igen kellemetlen dolog. Tapasztalásból tudom, azon forból, mikor még az úgynevezett classikai becsű magyar műveket is olvastam, melyektől isten óvjon minden jó lelket.“ (U. ó. 111.)

„Olvastam regényeket George Sand-, Boss- és Düna-s-tól George Sand az új világ csodája és én bámulom, talán imádom is; de nem szeretem. Ő, mint a mészáros a marha

böndőjét, fölhasítja a társadalmat, hogy megmutassa belsejének egész rondaságát és azt kiáltja: így nem maradhat!... ob ez merész, dicső, nagy munka, de férfinak való, nem asszony-nak. Regényeinek olvasásakor mindig megzavar a gondolat, ha eszembe jut, hogy ezeket asszony irta s szinte kedvetlenül teszem le. Ha már munkás az asszony, jó, hadd főzzön a konyhában, hadd gyomláljon a kertben, itt szép, ha bepiszkolja is kezét; de az istálót bizza a férfiakra. — Boz fölül van minden bírálaton... ez az egyetlen ember, kinek irigye vagyok, nem mintha őt tartanám a világ legnagyobb írójának s azt hinném, hogy utána mindjárt én következem, hanem azért, mert az ő küldetése a legszebb, ő szerez valamennyi író közt legtöbb jókedvet, ő nevettet meg legtöbbeket. Ez legszebb küldetés a földön: másokat földeríteni. Oh, ha most hét menyország van, az isten okvetlen még egyet fog teremteni s e nyolczadikba majd Bozot helyezteti, mint az emberiség legnagyobb jötevőjét, mulattatóját. Bozzal együtt legkedvesebb regényíróm Dumas Sándor. Nincs is több szellem senkiben, mint ő benne. Nála is vannak nagyobb írók akárhányan, de kedvesebb, szeretetreméltóbb egy sincs. És ez a fődolog. Nem bámultatni, hanem szerettetni, ez legalább az én vágyam, törekvésem. Külömben a mi Dumast

illeti, csak rajta állott nagygyá lenni. A természet őt lángésznek alkotta, de ő szétszórja, eltékozolja szellemének kincseit s a helyett, hogy fényes, ragyogó öltözetben járna, a mint járhatna: öltözete egyszerű, sőt néha foltos is. Bánja is ő; az ő czólja másokat jól tartani, nem magát gazdagítani. Senki jobban nem ismeri az emberi szívet, mint ő; senki oly szépnek nem festi az életet, mint ő. Valaha roppant ember- és világgyűlölő voltam, annyira, hogy a föld egy óriási szemétdombnak tetszett előttem, melyen az emberek, mint undorító féregmilliók, nyüzsögnek; hogy e nyavalyából kigyógyultam: nem egészen, de nagy részben Dumasnak köszönöm, ő segített levenni orromról az epéből készült sárga-zöld pápaszemet, az ő munkáinak olvasása után kezdtem eszmélni, hogy talán mégis szép a világ. Oh, Dumas oly szépnek festi az életet, oly szépnek festi még a fájdalmat is, hogy az ember csaknem készakarva boldogtalanná lesz, hogy olyan édes bánatot érezzen. Ha a szegénységet rajzolja, kész vagyok azt a néhány garast is kihányani a zsebemből, mely benne van; ha a vérpadot rajzolja, ohajtom, bár vérpadon halnék meg. Szóval: Dumas Sándor szeretetreméltó ember... nem hiába, hogy druszám." (U. o. 114 6.)

CSERNÁTONI GYULA.

Költemények Petőfi ellen.

I.

A régi jó Gvadányi Petőfihez.¹⁾

Hallottam kis öcsém, minap rólam írtál,
S felőlem sok furcsa dolgokat mondottál,
Hallottam ezt csupán, biz én nem olvasom,

¹⁾ Honderű, 1845. II. 148 l. 8 sz. aguszt. 26. Névtelenül. E satiricus költemény Petőfinak A régi jó Gvadányi cz. költeményéből veszi az ötletet, mely megjelent a Pesti Div. 1845. II. 167 l. 6 sz. máj 8 (l. Petőfi-Muz. II. 120-121 l.)

Divatlapotokat ide nem járatom.
 Szó a mi szó! mégis igen furcsán vettem
 Hogy öcsém általad megemlegettettem.
 Köszönöm gráciád, s hogy verselésemet
 El tudad tanulni, bámulom eszedet!
 Mit rólam mondtál, arról szót se' teszek,
 Jó régi szokásként én nem felelek.
 Irok: hogy elmondhasd lám a mennyországból
 Is kaptam levelet egyik i m á d ó m t ó l l ?
 A milly sok szép naivság van az írásodban.
 Ollyanra találhatsz itt e verssorokban.
 Mi itten tégedet-bár régtől ismerünk,
 Ne hidd azért öcsém; hogy megsüvegelünk,
 Bár a te szemeid hiú kápráztatja
 Koszorúdat már a mennyben is mutatja.
 Kivált mióta kis szurokfüstöt nyeltél
 Egykét tanulótól, kikkel korhelykedtél.
 Igaz, hogy egykissé nagyot is ugrottál,
 Mióta bakából Poétának csaptál.
 Az én magyar népem nagyon szives gazda,
 Hiszi: fülemile van minden bokorba!
 Mikor énekelni te is elkezdettél
 M a g y a r h a n g o n szólni, kissé megtetszettél,
 De hamar elbiztad szelesen magadat,
 S hitted, már koszorú fonja homlokodat.
 Azóta sokfélét összevissza darálsz,
 Ezért itt-ott gyakran tövisre is találsz.
 S nagy betykén neki rúgsz az egész világnak;
 Mondván: neked ugyan miért praelegálnak?
 Hiszen te a földre csak úgy lecseppentél,
 Már anyád méhében költőnek termettél.
 A költő születik, igaz — de csak úgy lesz
 Valódi költővé, ha tanítást is vesz,
 De te sem így sem úgy nem akarsz tanulni,
 Hibád fölött szoktál soha — nem pirulni.
 Universalgenie vagy képzeletedben,
 Verset, prózát, drámát írkálsz egy időben.
 Kár hogy némelly ember nyeregbe ültetted,
 Mi még a mezőre küldenénk itt téged.
 Vitéz Mihály bátyád kulacsának szája
 Sincs nyitva, mint véled, még a te számodra.
 Jó magyar borából tán meg se' kínálna,
 Ha tévelygő lelked e tájra fordulna.
 Patronusodnak tán nem volt kit festetni,
 Hogy eszébe jutott portréd levétetni.
 A mi jó benned volt, majd mind elrontotta,
 Ő általa lettél tenmagad bojongja.

Mig tőled elválnék, fogadd jó tanácsom:
 Ne legyen oly sok vers nálad egy rakáson,
 A felét égesd meg, harmadát tűzre tedd,
 Lehet hogy a többit talán közölheted.
 Minden tárgyról ne írj, a mi eszedbe jut,
 Mert ugy verselgetni Farkas¹⁾ komám is tud.
 Hidd el még egy kis vicz nem teszi a verset,
 S tenálad ez szokás, — jobb ha levetkezed.
 Könnyü előadás szép, s az egyszerűség,
 De ne legyen aztán csupa sületlenség.
 Szép világ a költő belső szívilága,
 Költői, ha olykor eztet is kitérja.
 De a ki csak mindig irkál önmagáról,
 Fikarczot sem tartok én olly Poétáról.
 A te szemed is tán be van pókhálázva,
 S hiszed, hogy már te vagy a világ központja.
 Ezért irod aztán: hogy hol s mint mulattál,
 Mely ablak alatt és kire kacsintottál,
 Hogy hol és ki hitt meg nagy magyar ebédre,
 Tartozik ez mind csak kis privát körökbe.
 Ép mint a gyermekek fönnen dicsekszenek,
 Ha nekik gombot s piros csizmát vesznek.

A te Pegazusod olly mezőkön vágat,
 Hol az ügyes legény gyakran jól arathat.
 Tetszik a pajkosság versben s az életben,
 Csak rontást ne tegyünk aztán az izlésben.
 De te öcsém talán ezt nem is ösméred,
 S bor közt czimboráktól csak hiába kérded.
 A mi benned mondják, csak természetesség, —
 Annak neve nálunk — vad nevelletlenség.
 S a nyomott betűknek hosszabb állkapczájok,
 Minthogy ne tekintnének egyikissé reájok.
 Végre még az sem szép: hogy te a költőket,
 Egymásutánt csak ugy kapanyelezgeted.
 Hjah persze! Istók is szép lenne magában,
 Párja nem volna majd hetedhét országban.
 A mit magad hiszel, bajos elhíthetni:
 Hogy jelesbet nálad sehol sem lelhetni.
 Absurdum ez öcsém, s nagy confidenczia,
 Sőt a mi több: merő impertinenczia!

Most adsza parolát, hajtsd meg szépen magad,
 Mint illik — csinosan viseljed magadat.
 Ha költővé akarsz lenni e hazában,
 Járj el jól s okosan a költés dolgában.
 Memento, kis öcsém! s ha még találkozzunk,
 Lehető hogy veled — kezet is foghatunk.²⁾

¹⁾ Cserei Berei Farkas. — ²⁾ E költeményre a Pesti Div. (1845. II. 725.) Lap-szemléje a köv. megjegyzést teszi: „A régi jó Gvadányi Petőfihez. Olly

II.

Az agtelki barlangban.

Petőfy¹⁾ a kálvinista Rektorhoz.²⁾

Nagy tisztelettel néz e névre,
Mellyet e falra karczolókt!
Boruljanak a föld porába
Előtte minden rektorok!
Bámuj! enyém az! s két országban
Mint üstökös fark úgy ragyog:
Az ebrudon kiröppent Marczi
Zöld éneklője én vagyok!

Már Csizió megjövendölte,
Hogy egykoron híres leszek,
Hogy (mi nagyapád sem volt) tábla-
Birói czimre szert teszek. —
Beranger és Heine nyomában
Mint a napszámos izzadok,
Az ebrudon kiröppent Marczi
Zöld éneklője én vagyok!

Volt egy szép hölgy, nem állhatott ki,
Ha rá pislogtam, borzadott,
Ha zajtaymentémre nézett,³⁾
Majd nyilalásig kaczagott,
De én azért megénekeltem,
Ez énekben sok könyv potyog;
Az ebrudon kiröppent Marczi
Zöld éneklője én vagyok!

Tudd meg! tollamból jött világra
A helység kalapácsa is,
Édesdeden röhögnek rajta,
Ha hallják: Jankó és Maris.
Édes Gergely sem irt illy szépet,
Nem zenge illyet még torok;
Az ebrudon kiröppent Marczi
Zöld éneklője én vagyok!

A kritikus mind számár, bival, ló,
Sok versem rosznak hirdeti,
S a föld mindannyi kalapácsa
Kalapácsát csak neveti;
Mondom: számár, veszett komondor,
Izlése nincs, azért morog;
Az ebrudon kiröppent Marczi
Zöld éneklője én vagyok.

E kar hatalmas bár a tollra,
Hatalmasb volna kardra még.
A hőskard cinketermetemhez
Ugy-e, dicsően illenék?
Látom csodálsz, s csodálhatsz is. mert
Nálam nincs ember már nagyobb:
Az ebrudon kiröppent Marczi
Zöld éneklője én vagyok!⁴⁾

* * *

vers, mely ellenségtől jó, s ellenséges indulattal iratott, s melynek nagyobb része inkább illenék tán magára az íróra, mint Petőfira.⁴⁾

Az Életképek Hírlapi öre is megemlékezik e költeményről (1845. II. 283 l.):

„A régi jó Gvadányi Petőféhoz” című verszet szerzője: nincs megnevezve, mind a mellett azonban nem hinnők, hogy a szerkesztőtől ered, miután benne többi közt az is — és pedig ritkított betűkkel szemére lobbantatik Petőfinek, miszerint oly igen szeret magáról beszélni s el-elmondogatni, hol és mint mulatott, hol és kire kacintott, hol és ki hitta meg nagy magyar ebébre; . . . ugyanis nem tesszük fel a szerkesztőtől, hogy a miket ő prózában szakadatlan mondogat, ugyanazt — így elfeledkezve — merné másban rosallani Egyébiránt a jó Gvadányi figyelemre méltó dolgokat mond el; de nem hisszük, miszerint mennyországban oly roszul mulassa magát, hogy még ideje legyen, le árva földünkre sükerre nem számolható beszédek hangoztatni.”

1) „Igen nagy megtiszteltetésnek tartjuk ugyan P—y urróli verseket adni aethetica lapban; minthogy azonban e humordús versek írójában legjelesb költőink egyikét gyanítjuk, nem akartuk azt visszautasítani. Egy legyecske valami nagy kerék falára verekedett egyszer, s annak forgását saját emelkedésének tekintette Feltünk nehogy ugyanez történék a derék P—y urral is. Szerk.”

2) „E Vers dallója, nagy tisztelője lévén Petőfynak, dicsőítő sorait, alig egykettőt kivéve, a »két országban híres« ember »uti jegyzeteiből« s »nyilt leveléből« fűzte össze.” — 3) „Affectalt különczkodésból a Paleskei notárius hasonmásává tevő magát Petőfy barátunk, sicut notum est.” — 4) E költemény a Honderű II. 175. l.

A tűz.

Folyóiratunk jelen számához mellékelt facsimile „A tűz,” Petőfinek egy másik költeménye, melyről a „Rongyos vitézek” cz. alatt kimerítően szoltunk a Petőfi-Muzeum II. 59—66. lapján s így az ott elmondottakra nem térünk ki.

Említett cikkünkben ama véleményünknek adtunk kifejezést, hogy e költemények a legnagyobb hihetőséggel 1845-be tartoznak s nem 47-be, a hová a kiadások sorozzák Ez állításunkra a Budapesti Szemle 1888. máj. füzeté tett megjegyzéseket a következőkben: „Nem sokkal meggyőzőbb, a mit a II. füzet a „Rongyos vitézek és a Tűz című költeményekről fejteget. Azt állítja, hogy ezeket Petőfi nem 1847-ben írta, a mint az eddigi kiadásokban olvassuk, hanem 1845- vagy 1846-ban. Az eddigi kiadások Petőfi kézirati gyűjteményét követték, a miről bárki meggyőződhetik, ha a Nemzeti Muzeumban levő eredeti kéziratokat átnézi. A felhozott okok épen nem állják ki a kritikát, de különben is biztos forrásból tudjuk, hogy Petőfi Urházyhoz, a kolozsvári Unio zsebkönyv szerkesztőjéhez két ízben küldött be költeményeket: először 1846-ban Isten csodája, Erdélyben, Szeptem-

ber 27. 1846. (Költői ábránd), másodsor 1847-ben Rongyos vitézek és Tűz címűeket. Az Unio zsebkönyv 1847 elején nem jelenhetvén meg, ellenben Petőfi összes költeményeinek első gyűjteménye ugyanakkor megjelenvén, ez magában foglalta 1846-ban írt s így az Unio-ba küldött költeményeit is. Ezért Petőfi 1847-ben egy pár újabb meg nem jelent költeményét is beküldötte Urházyhoz, ki aztán 1847 végén mind a régebben, mind az újabban beküldött költeményeket kiadta, noha amazok már Petőfi összes költeményeinek első gyűjteményében megjelentek. Tehát nincs semmi ok, hogy e két utóbbi költeményt 1845-ben vagy 1846-ban írottaknak állítsuk csak azért, mert Urházy 1846-ban bocsátotta ki hírlapi felhívását az írókhoz.”

A h. jegyű budapesti szemlei ismertetőnek ezt a becses felvilágosítást jónak láttuk egész terjedelmében közölni s hasonló fölvilágosítást minden irányból a legnagyobb köszönettel vesztünk. Minden esetre, mert az ismertető biztos forrásból tudja, hogy e költemények 1847-ben küldettek be Urházyhoz, ez dönt erre az időre nézve. Azt azonban most is úgy látjuk, hogy e költemények hangja nem 1847-re utal.

FERENCZI ZOLTÁN.

jelent meg (1845. 9. sz. szept. 2.) A költemény czélzása az „Uti jegyzetek” köv. helyére vonatkozik: „Mint említém, a falubeli rector is velünk járt. Ezt a fiatal embert meglepem, gondoltam, a barlang belső végéhez érve, hol a látogatók bekarcolják neveiket. Bevéstem hát nagy betűkkel én is nevemet.

— Tán el sem lehet olvasni? kérdezem, csak azért, hogy oda nézzen és bámuljon.

— Oh igen, felelt ő, el lehet: Petőfi . . . . de, irgalmatosságos egek! ezt olly hideg vérrel, olly minden tisztelet érzés, olly minden meglepetés nélkül mondta ki, mintha ez állt volna ott: „Kirábicza Istók, vagy Sujánszky, vagy Badacsouyi, vagy nem tudom, mi?” (Életképek 1845. II. 81. 1 Vegyes műv. III. k. 26. 1.)

E pasquillusra az Életképek hírlapi öre semmi megjegyzést nem tesz, mi azért jellemző, mert mint látók, a Hírlapi ör határozottan Petőfi ellenségeihez hajlott.

F. Z. jegyz.

Adatok Petőfi műveinek megjelenéséhez.¹⁾

E cz. alatt részint kiegészítéseket, részint új adatokat közölve, a kiegészítésekre nézve az előbbi közlemények illető rovata tartandó szem előtt.

Kiegészítő adatok:

VII. Zöld Marczy cz. rovathoz.

A Honderü az 1845. foly. 76. lapján (4. sz. jul. 29.) intézi Petőfi ellen a Zöld Marczy visszavetése miatti hirhedt támadását a következőkben:

„— Zöld Marczy, Petőfinek ez oly tele torokkal hirdetett színtüve, a bíráló választmány által egyhangulag — elvettett. — A bírálók szerint sem drámai erő, sem cselekvény, sem jellem, sem egység, sem moral nincs benne, s mindössze is némely helyen körmönfont magyarság, nem rossz dialog, de ez is, mint általában az egésznek nyelve, minden költészet, minden nemesítés nélkül, merő nyersen. A darab, mondják, nem is Zöld Marczinak, hanem Becskerekinek volna nevezhető. Az egészen még igen nagy éretlenség tűnik föl, úgy hogy még csak olvasásra sem tartatik méltónak. Az író muzsája, mint legtöbbszörre, nagyon alant repked. Abban egyébiránt még magában semmi sincs, hogy P. darabja egyhangulag elvettett, mert hiszen igen jó lyricus stb. lehet valaki a nélkül, hogy drámairó volna; de P.-re ez azért leendő alkalmasint különösb hatással, mert ez ifjú kezdő már is rendkívüli universalis geniének mondja és írja magát a szépirodalom körében. Ámbár a szépirodalom mezején legujabban is igen nem szépen viselte magát, midőn az irodalomban hallatlan arrogantiával egy Sujánszky ellenében oly nyi-

latkozatot engedett magának. Igen szép dolog az önértet és férfias büszkeség: de ily hetvenkedés, éretlenség, féktelen szerénytelenség, sőt.... már ez mégis sok. P. szépen halad a kegyeletekben. A koszorus Garayn kezdé, más érdemeiken folytatja paczkázásait, remélhetni hogy majd Vörösmartyn végzendi. S mi az oka, hogy a kegyeletek ily lábbal tapodását összetett kézzel elnézi az egyetemes journalistica? Szomorú dolog, s gyalázat, hogy ily önbőrökben nem férők által ekkép sértegettetni engedjük koszorusainkat — szótlanul újabb arrogantiákra merésztve őket. Szomorú dolog, hogy ily sértegetéseknek a Divatlapon kívül, hol azokat találni már megszoktuk, még másutt is hely engedtetik. Valóban a magyar irodalom történetírója nem a legkedvezőbb rajzát kell hogy adja egykor a testületi szellemnek, mely — fájdalom, a magyar iróköriben teljesen hiányzani látszik; szomorú képet kellend adnia a kegyeletről, mellyel költői érdemek iránt viseltetik a jelen nemzedék, melly legtiszteltebb neveire sárt enged dobati egy egyénről, ki nem méltó, hogy megoldja saruit ama férfiaknak, kik — szerencse mégis — sokkal magasabban állanak már az érdem és köztisztélet fénykörében, semhogy a por, mit illyes viczkáндó zók oda lenn a műveletlenség göröngyei közt felkavarnak, hozzájuk felhatni birna.“

Erre a Pesti Divatl. Lap szemléje, szólván a Honderü 4-dik számáról, így ír (1845. II. 629. l.):

„A heti szemlében különös elemében látszik lenni a H. oly con amore keféletti Petőfit „Zöld Marczy“ visszavettete nyoman. Hogy Petőfy-

¹⁾ I—II. közl. I. Petőfi-muzeum I—II.

ben (!) hiba van — mert ő is ember: az tagadhatatlan, de hogy legeredetibb erű, legtöbb teremtő erővel bíró fiatal költőink közt, s már is ott áll, hová egy sem juthat el: az is tagadhatatlan — és ezt a H. csak úgy, holmi odavetett, saruoldó nagy szavakkal le nem fogja rontani. Egyébiránt a H., mint valami kávénéni, mindent szól, szapul, ki vele nem tart.“

Minden esetre tény, hogy Petőfit a Honderű támadásai ellen csak a Pesti Divatlap vette védelmébe; de az figyelemre méltó, hogy bizony a védelem nem igen felelt meg a támadásnak s bizonyára nem igen volt megfelelő ama szolgálatoknak sem, miket Petőfi a Pesti Div.-nak tett, még kevésbé annak a népszerűségnek, melyhez e lap legkivált Petőfi költeményei által jutott.

XII. Tigris és hyéna. Az első nyom a Pesti Divatlapban e műről 1846. I. 278. l. jelent meg (14. sz. ápr. 2-án): „Petőfi „Tigris és hyéna“ czimű drámája e héten vala adandó; de miután szerző megtudá, hogy művét bérletfolyamban akarják adni: visszavette kéziratát. — Jól tette. — Mert ha még a külföldi új darabokat is bérletszűnetben adják, mi jognál fogva tehetik az ellenkezőt eredeti darabjainkkal, miután az új műnek első előadása bérletfolyamban, az írókra nézve mind szellemileg, mind anyagilag káros.“

Erre a Honderű 1846. I. 315—6. lapon (16. sz. ápril 21.) így ír:

„— Mondják a hirlapok, hogy Petőfi ur drámáját visszavette, mert nem akarták azt bérletszűnetben adni. Nem kívánjuk itt fejtegetni, igazságos kívánság-e szerzőktől egy olyan, melly ha állana, — soha de soha bérfolyamban egy új eredeti drámát sem lehetne fölhozni (melly körülmény a

világnak egy szinpadán sem létezik); azonban azt valóban fájjaljuk, hogy azon fiatal írósckának — kit egyikét lap erőnek erejével elsőrendű zseni gyanánt akar Európának feltukmálni — ezen érdekes mezőni beköszöntetését ez által hátráltatta az igazgatóság. Petőfi ur egy sokat ígérő költői tehetséggel bíró ujoncz, bár annak, mit tőle eddigelő birunk, nagyobb fele ki nem állja a bírálatot. P. ur pedig jóval többre vihetné, ha tulzó barátai s egyikét majomszeretettü lap el nem hitette volna vele, hogy ő már a költői zsenik netovábbja. A színházak közönsége bajosabban megvesztegethető. Kár volt őt ettől bár egy óráig is elzárni, mert illy drámailag parlag irodalomban mindenkinek — ki csak legtávolabb reményre jogosíthat — édesörömet kell rést nyitni, hogy erejét megkísérthesse. Hogy pedig P. ur más mezőn, mint mondók, szép költői tehetséggel lön megáldva, azt kétségbe vonni senki nem akarja. Azért Hyaena és Tigris for ever!“

Ugyancsak a Honderű-ben ez olvasható 1846. II. 476—7. l. (24. sz. decz. 15.):

„— Sajtó alatt van: Petőfi Sándor úr Tigris és Hyena czimű drámája, melly folyó év elején elfogadva, betanulva s előadásra kitűzve volt, a szerzőtől mindazáltal, azon okból, mert azt bérletfolyamban akarták adni visszavétetett. Valamely kéréstlen elméncz e tett után itélve, azt mondhatná tán, hogy P. S. ur inkább (pénz) költő mint (vers) költő.“

Ugyanerről az Életképek 1847. I. 30. l. (1. sz. jan. 2.)-ig ír:

„— Petőfi Sándor „tigris és hyena“ cz. szindarabja elhagyá a sajtót.“

Ezekből az adatokból megtudhatunk annyit, hogy Petőfi a „Tigris és Hyéna“ cz. drámáját 1846. elején írta.

XIII. Összes költeményei. E nagy és fontos kiadásról az első hír a Pesti Divatlap 1846. I. 534. lapján olvasható (27. szám, jul. 4-én):

„Petőfi összes verseinek újvire leendő kiadását derék könyvárusunk Emich Gusztáv vállalá magára, ki a génialis költőnek eddigelé megjelent valamennyi költeményét 500 pengő forintot vette meg, mi nálunk, kivált versekért nem csekély díj. A mű diszkiadásban s a költő aczélba metszett arczképével fog megjelenni.“

A legközelebbi hír a Honderűben áll róla, mely 1847. I. 128. l. (6. sz. febr. 9.) így ír:

„*) Petőfi ur versei sajtó alatt izzadnak. Vagy 100 darab még nem látottal bővítve. Ökörszem reméli, hogy illy bő szüretből semmi esetre nem marad ki az, mely a Honderű szerkesztőjét lemajmozta, s mellytől egyedül föltételezhetné még szegényke némi halhatatlanságát.“

Ugyancsak a Honderű 1847. I. 262. l. (13. sz., márcz. 30.) így ír:

„— Petőfi verseit Emich Gusztáv könyvárus egy nagy kötetben igen csinosan kiállítva kiadta. A könyv a fiatal költő aczélba metszett arczképével is el van látva. Ára 3 pft.“

Az Életképek 1847. I. 360. l. (11. sz. márcz. 13.) így ír:

— — „Petőfi összes versei s Eötvös újabb regénye nemsokára elhagyandják a sajtót“ stb.

Ugyanott a 392. lapon (1847. I. 392. 12. sz. márcz. 20.) így ír:

„— Még nem jelent meg magyar könyv oly pazar pompával, de tán ritka érdemi is azt meg jobban, mint Petőfi Sándor „összes költeményei“ egy kötetben. Emich Gusztáv hihetetlen bőkezűséggel állítá ezt ki s mégis árát (34 nagy nyolczad-rétü ivért három pengő forint) olly

olcsóra szabta, hogy legnagyobb tiszteletét tanusítá e jeles költőnk iránt, midőn annak művét a kevésbé tehetséges osztálynak is megszerezhetővé teszi. B. Eötvös József sziveskedék megígérni, hogy e költeményekről bővebb birálatot irand lapunkban; ez, ugy hisszük, a legjobb ajántólevél s legbiztosabb garancia leendő, hogy azokat minden magyar ember megszerezni iparkodandik.“

A Pesti Divatl., mely ekkor már meghasonlott vala Petőfivel, e kiadásról 1847. I. 414. l. (13. szám; márcz. 28.) így emlékszik meg:

(Petőfi összes költeményei.) Népszerű költőnk Petőfi, egy idő óta nem szorult a mi dicséretünkre; — mindazáltal jelenleg, midőn vállalkozó könyvárusunk Emich Gusztáv, eddig szétszórva megjelent, s utjakkal is szaporított apróbb költeményeit összes s igen pompás kiadásban közrebocsátá, elmulaszthatlan kötelességünknek tartjuk, miszerint ezen versgyűteményt, mely költészetünk drága kincsei közt a legszebb, legtarkább varázsszineket a legnagyobb változatossággal játszó, ritka becstű tüzipóalkint tündököl, — a közönség hathatós pártfogásába ajánlani, reményünket fejezvé ki az iránt, hogy minden lelkes honfi és honleány nemzeti büszkeségének tartandja e könyvet birhatni.

Teljes cím:

Petőfi Összes költeményei egy kötetben. Pest, 1847. Emich Gusztáv sajtója. (E címlapon egy kosszorozott lant nyilvesszövel átszúrva, mint vignetta.) (A lap második oldalán Petőfi jelszava.) Második címlap: **Petőfi Sándor Összes költeményei.** Az ajánlati lap: Tisztelet és szeretet jeléül Vörösmartynak ajánlva a szerző által. (Nyomt. Beimelnél.) Nagy 8r. velinen. 537 l. Utolsó lapon: Vége az 1846-dik évnek.

Egykoru bírálati megjegyzések Petőfinek a lapokban megjelent műveiről.¹⁾

XVI. Mit. szól a bölcs. (P. Div. 1845. II. 229 l. 8 sz. máj. 22.)

Hirlapi méh. (Életképek, 1845. I. 706 l. 22 sz. máj. 31.)

„A költemények közül egyedül csak Tompa Mihály „Súlyedés“ című népregéjét (Életk.) tartjuk kiemelendőnek, mind tárgya, mind alakjára nézve, de különösen egyszerű, világos és tiszta előadása — s szép nyelvénél fogva. Petőfi versében „Mitszól a bölcs?“ ha a benne előforduló eszmék még oly szépek s jelesek volnának is (de ezekről sem mondhatni azt), mindent elront ezen minden két sor után, s így 16 sor után 16-szor előforduló, csámcsogó refrain:

„Szikrát sem törődve, szól a bölcs:
Itt van a pohár, hol a bor? tölts.“

Ha már mi magyarokul rosz és félrímekeket írunk is s néha valóban nem írunk lehetetlen; ha rímek helyett tiszta pusztá rytmussal tractáltatunk, mint itt: „barát—kivakarák“ vagy: „kalap—alatt“, ám, Isten neki! de „tölts—bölcs!“ épen mint a németnél „Kling—klang!“ s nyolez versszakban tizenhatszor „tölts—bölcs!“ ez egy kissé mégis sok egy egészséges hallásu magyar embernek.—“

XVII. Est. (Pesti Div. 1845. II. 260 l. 9 sz. máj. 29.)

Hirlapi méh. (Életképek 1845. I. 773 l. 24 sz. jun. 14.)

„Mi a költeményeket illeti, a P. Divatlap, szokás szerint, megint egész sereget hoz: „Est“, Petőfítől; stb... Az „Est“ igen szép, egyszerű s kedélyes képecske, mellyről azonban sokat von le kissé gyermekes versmértéke, mellyben írva van.“

* * *

Ekközben a Pesti Divatlap is megkezdé „Tárczá“-jában a „Nem-

zeti irodalom“ cz. rovatban a „Lap-szemlé“-t „a kellő egyensúly fenntartása végett.“ (1845. II. 306 l. 10 sz. jun. 5.)

Természetesen nem mulasztja el általában bírálatot adni mindjárt bevezetésében a másik két divatlapról, az Életképek-et nehézkeseknek s a Honderű-t üresnek mondván. Rövid észrevételeket tesz ezek hirlapi szemléjéről is s ebben kivált a Hirlapi méh-ről így szól: „Az Életképek Hirlapi méhének eljárása sok tekintetben helyeslendő, de azért sokban nem fogjuk őt követni. Ezen Hirlapi méh irodalmunk néhány kertét bejárván, rendesen legtöbb jót, édeset talál azon kertben, hol az ő köpjüje áll; no mert hiszen ő is ezen köptü mézéből éldegél. A Hirlapi méhen is meglátszik néha, hogy rokon — és ellenszenvtől vezéreltetik. Neki különös foga vagy inkább fulánkja van, a mi méhkasunk egyik legszorgalmasabb s legnagyobb tehetségű méhére, Petőfi Sándorra; ő az ennél sokkal kisebb erejű méheket, gyakran a heréket, mint például — (no de a példák gyűlöletesek) — folytonos dicsérettel dongicsálja körül, míg Petőfi verseiben csak ritkán talál valami jó és élvezhető tápanyagot. Honnét van ez édes méhecske? Talán bizony ön is inkább a szépen csattogó fülmilék, mint a kritika hangján dongicsáló méhek és darázsok osztályába tartozik valóddilag?“

Ekkor a Honderű beszüntette Laprostá-ját, erre nézve „Rövid figyelmeztetés“ czim alatt írván pár sort, (1845. I. 484 l. 43 sz. jun 17), melyben okul azt adja, hogy az Életképek kibővítette e cz. rovatát s a Pesti D. is megindította a magáét. De birta őt e lépésre az is, hogy „a kritikai tiszt komoly fontosságával meg

¹⁾ L. Pet. Muz. II. füz.

nem tudná egyeztetni továbbra is e rovatoknak mások általi vitelét, magunkat pedig — minden szerkesztői gályarabságunk daczára is annyira csakugyan el nem kárhoztathatjuk, hogy még az érdemes collegatusnak minden fizetlen sületlenségét is figyelemmel megemészteni erőlködünk.“

* *

Különösen tanulságos az eddigi jegyzetek után olvasni Petőfinek: „Nyílt levél Vahot Imréhez“, cz. levelét, mely a Pesti Divatlapban éppen e tájt jelent meg 1845. június 19-én, iratása dátuma nélkül (12 sz. II. 375—6 l.) „Petőfi Sándor, május 29. óta Gömörmegye táblabírája“ aláírással. ¹⁾ Petőfi e levelét, megjegyzést tévén az Életképek máj. 31-diki számában foglalt Hirlapi méh-re, világosan jun. elején írta, még pedig Várgedéről, hol K(ubinyi) R(udolf)-nál volt látogatóban. A hirlapi bírálatokra vonatkozó rész így szól:

„Ad vocem vers! A hirlapi méh csak dehonostálgat engem példás fáradhatatlansággal. Nem bánom; írjak oly hitvány verset, mint az egyszeri, ugynevezett csodaszép költemény volt: ha bánom. Ismerem azt a szennyes indító okot, mellynél fogva a hirlapi méh nekem — nekem esik; s hogy ezt teszi, nem csodálkozom, miután tudom: ki az a derék bogár. Az is felőlött, hogy a hirlapi méh azon írókat különösen kiemeli, s magasztalja, kik az egykori Regélőben léptek föl. Tudod honnan van ez? én tudom.

A Honderű kritikusa meg a fölött lamentál, hogy nem akarok tanácsokat

¹⁾ L. e levelet Petőfi Sándor Vegyes műv. III. 171—4 l. újból. E levél mellett szerk. csillag alatt a köv. jegyzet áll: „*) No hiszen még csak most fogják mondani kis lelkü irigyeid, hogy elbizott vagy. Jól teszed barátom, légy büszke, neked erre több jogod van, mint millióknak. Légy büszke s vesd meg a törpéket és a gazokat. A szerk.“

E megjegyzés a Vegyes műv.-ben nincs meg. F. Z. jegyz.

elfogadni. Már ebben igaza van. Biz én, nekem nem minden ember tanácsa kell, olyan simplex frateré éppen nem, mint ő, ki „a régi jó Gvadányi“ czimű versemet — per deos immortales! — ironiának véli. (A hirlapi méh meg azt a kadcenciát, hogy: tölts, bölcs, rosznak tartja; hát nem kötözni való már az ilyen ember vagy micsoda?)

Ezekon kívül az Életképekben még valami moly is rágódik rajtam . . . . no, ki látott ily xexesi hadat? bizony még kikergetnek hazámból . . . . hohó! de már azt még sem teszik; nem vagyok olyan bolond, hogy egy-két bagoly hühogása által ki hagyjam magamat kergetni abból az országból, hol engemet annyian szeretnek . . . minden kritikusianathemák daczára is. Szeretnek engemet, barátom, büszke indulattal irom le, mit napról-napra mindinkább tapasztalok. És azt is mondhatom neked, hogy arczképemet erősen várják, erősebben, semmint némely urak meg is álmodnák.“

XVIII. Népdalok. ¹⁾ Igyunk! (P. Divatl.) 1845. II. 331 l. 11 sz. jun. 12.

Hirlapi méh (Életk. 805 l. 25 sz. jun. 21.) a P. Divatlap-ról: „A költemények »Vérpatak« néprege, Tompa Mihálytól, az Életképek minapi számában közöltt „Sülyedés“ czimű néprege modorában, költőileg van dolgozva. Petőfi három kis népdalt ad, mellynek mindegyike bír érdekléssel, mégis legkedélyesh, életrealóbb s e mellett kerekded az első, a kiszolgált katonáról: „Mi lett a jutalmam mikor kiszolgáltam? A generális megveregette a vállam!“

„Az »Igyunk« czimű, ugyan ő tőle, százszor elmondattott már!“ —

* *

Ugyanez 1845. jul. 12-én az Életképek megindította az Irodalmi ör cz. mellékletét az Életképekhez, egyszersmind a Hirlapi méh is Hirlapi ör-ré változott át.

* *

¹⁾ I. Katona vagyok én . . . II. Nem tesz fel a lány magában egyebet. III. Fényes csillag . . . cziműek.

XIX. Költő lenni vagy nem lenni.) (Pesti Div. 1845. II. 421 l. 14 sz. jul. 3.)

Hirlapi űr (Életképek 1845. II. 60 l. 2 sz. jul. 12.): „—, Költő lenni vagy nem lenni' költeményben Petőfitől azon könnyű verselést találjuk, melly e fiatal és jeles tehetségű költő műveit oly kedveltekké teszi, ámbár lehetlen benne azon pongyolaságot nem hibáztatunk, melly itt már nemcsak a külfömben, de a gondolatban is mutatkozik: a költészet a gyanutlan szív csalfa pókhálójának mondatik, s azután: hogy foglyát irgalomtalan fojtogatja. Mi nem tesszük fel a pókhálóról, hogy valakit fojtogatni tudjon, ezt csak a pók teszi, mellyre költő a második versszakban át is tér, mondván: Véreből már te oly sokat szívál' stb.“ —

XX. Uti jegyzetek. (Életképek 1845. II. 1—5 számában. 23—6, 52—5, 83—6, 114—5, 149—151 l.)

Hirlapi űr (Életk. II. 61 l. 1845. 2. sz.) az első közleményre már a köv. megjegyzést teszi: „—, Uti jegyzetek' Petőfi Sándortól. Nem tudnánk egyhamar felmutatni valakit fiatal íróink közül, ki szerzőnél nagyobb mértékben haragunni látszassék a kritikára; pedig ha szerzőből irodalmunknak oly jeles férfa válandik, minőt belőle szép tehetsége után várhatunk, ezt egyedül a kritikának fogja köszönhetni. Sz. jelen uti jegyzeteit saját magának már gyakran elmondott dicséreteivel kezdi, a critica elleni haragos kifakadásokkal végzi, közben pedig egyebek közt bevádolja atyját az olvasó közönség előtt. Egyébiránt a cikk, melly legnagyobb pongyolasággal van

írva, elmés akarna lenni, de célját nem éri, mert sokszor igen jól jöhet ki valamely szójáték vagy mondat vígadó társaságban, mi aztán leírva nagyon vizenyössé válik. *)... Ha P. S. öt évig semmi prosát sem írna s egyszerűs mind verseit megtizedelné, tíz év múlva nagy köszönetet mondana e jó tanácsért. — “¹⁾

A fenti csillag alatt Frankenburg Adolf szerk. a következő megjegyzést teszi:

„*) Megenged, tisztelt barátunk, hogy e véleményében részünkről nem osztozhatunk: a kedélyességnek, bármilly pongyolán és naiv'ul nyilatkoznak is, nagy baráti vagyunk s azért Petőfy (!) uti jegyzeteit, ámbár Heine modorától, mellyet a fiatal író követni látszik, kissé elűtnek, nem érdektelen olvasmánynak tartjuk olvasóinkra nézve. Szerk.“

Lapszemle (P. Divatl. 1845. II. 471 lap, 15 sz. jul. 10), szólván az Életképek I. számáról, így ír:

„Uti jegyzetek. Petőfi Sándortól. (Folyt. köv.) Míg be nem lesz végezve, csak ez általános kifejezéssel élünk, hogy igen érdekes, mulattató s benne minden sorban Petőfi eredeti erére ismerhetni.“

Hirlapi űr. (Életképek 1845. II. 89 l. 3. sz. jul. 19.) a második közleményről:

„— Petőfi Sándor folytatja uti jegyzeteit s az e számi közlemény — kivevén itt is a túl-naivság némelly furcsa kifakadásait — a mult felett jóval több figyelmet érdemel.“ —

Ugyancsak a harmadik közleményről (Életk. 121 l. 1845. II. 4. sz.) így ír:

¹⁾ E költeménye Petőfinek épen abban a számban jelent meg, mely mellé arazképe volt mellékelve.

¹⁾ Könnyű belátni, hogy a Hirlapi űr még jobban megharagudt Petőfíre a „Nyílt levél Vahot Imréhez“ cz. cikkben mondottakért

„— Petőfi folytatja uti jegyzeteit, s bennök még nagyobb rakoncátlansággal, még üresebb dolgokat mond el, mint miket olvasánk az első számban; valóban sajnáljuk szerzőt, hogy efélék írására vesztegeti idejét, s pedig annál inkább, mivel a népszerű költés mezején megszokánk tőle többnyire jobbkat olvasni, s mivel ő maga is minduntalan visszatér azon öndicsérgetésekre, mellyek aztán, eféle uti jegyzetekben tartva, igen szánandó színben tűnnek fel. Kerek Magyarországon alig van jelenleg író, ki a criticát ne óhajtánás tőle megváltást nem várna irodalmunkra; egyedül P. az, ki, hol csak lehet, haragosan kel ki ellene; ezt azonban, mert neki kedves mulatsága, hagynánk abba; — de mint lehet aztán e tömérdek gyűlölséggel a critica iránt azon kíméletlen és valóban méltánytalan kifakadásokat összeegyeztetni, miket szerző a jelen számban is Sújánszky s Badacsonyi ellen intéz, ezt fejtse meg, a ki szerzővel kezét fog ez iránti véleményekben.“

Lapszemle. (P. Divatl. 1845. II. 498. 16 sz. jul. 17.) az Életképek 2 számáról szólván: „Uti jegyzetek. Petőfi Sándortul. Folytatás“

Ugyanott 1845. II. 533. 17. sz. jul. 24.) az Életk. 3 számáról szólván: „Uti jegyzetek. Folytatás, Petőfitől.“

Ugyanott (1845. II. 568 l. 18 sz. jul. 31) az Életk. 4 számáról szólván: „Uti jegyzetek. Petőfitől. Vége következik.“

Ugyanott (1845. II. 630 l. 20 sz. auguszt. 14.) az Életk. 5 számáról szólván: „Uti jegyzetek. Petőfitől, e számban bevégezve. E jelen cikkben Petőfy (!) eredeti szelleme s modora ömlik el; elmésség, csipősség, helyes észrevétel több van benne egy lapon is, mint P. H. L. egész pári-

zsi utazásában, ¹⁾ s ennél fogva, bár több helyen megtetszik rajta a pongyolóság, fogytig megtartja érdekét. Nézetünk szerint hiba Petőfyben (!) az, hogy házias eszméit s gondolatit, mellyeknek intra sindonem kellene maradniok, közönség elébe viszi, — hogy a criticától irtózik, pedig őt az igazságos critica fogja délpontra segíteni, hogy a hiúság itt-ott kitör belőle. Ezek közül azonban egyik sem szentlélek elleni bűn. Csak haladjon Petőfy (!) az olly sok szerencsével megkezdett népköltészeti pályán, a maga egész eredetiségében, de a magasb ízlést mindig szeme előtt tartva, az okos szót, de a csakugyan okosat, mindig meghallgatva: akkor gyöngéi jelességei mellett elenyésznek.“

Ehhez a szerkesztő csillag alatt a következő megjegyzést teszi: „* Hanem az olly bangó beszédekre, millyeneket az Életképek bírálójától s a Honderűtől hall, — ne hallgasson ám. Csak az ítélheti meg Petőfy (!) házias modorban irt uti jegyzeteit, ki őt közelebről ismeri. Ő a természet egyszerű fia, kire még az álműveltség, az álszemérem, és divat megrontólag nem hatott, ki úgy beszél, úgy ír, a mint érez. Ő nem hin, nem dicsvágyó — hanem önbecsét érző, s ollyan egyenes és zordon, mint a tátrai fenyőfa, vagy mint az elefánt lába, melly soha senki előtt meg nem hajol. A mit ő benne hin elbizottságnak tartanak, az nem egyéb őszinte, jó szívből eredő kedélyes dévajkodásnál s a világ ferde ítéleteivel nem sokat törődő gondatlanságnál. E romlott, elmívvelt világban, ritka az illy egyéniség, s a mit ő benne sokan hibának tartanak, — az valóban nézetem szerint a legszebb erény. A szerk.“

¹⁾ Petrichевич Horváth Lázár, l. Honderű, 1845. I. „Új levelek Emiliához.“

XXI. P . . . Y Vilma kisasszonyhoz. (Pesti Div. 1845. II. 452 l. 15 sz. jul. 10.)

Hirlapi űr (Életk. 1845. II. 88. l. 3. sz. jul. 19): „—Érdekes cikkek „Egy utazó naplójából“, valamint a Petőfi, Sárosy, Csalár, Sujánaszky által közlött versek.“

XXII. Az erdei lak. Költői verseny. I—III. *) Csillag alatt a köv. jegyzet áll: „*) Eperjes mellett van egy erdei házacskó. Ennek környékén járván mind a hárman: elhatároztuk, nem szorosán ezt fősíteni le, csak körülbelől olyanforma tájképet adni. K. P. T.“ (Pesti Div. 1845. II. 485—7 l. 16 sz. jul. 17).

Hirlapi űr (Életkép. 1845. II. 120 l. 4 sz. jul. 26): „—Az erdei lak' cím alatt költői versenyt olvasunk Kerényi, Petőfi s Tompa közt. E barátságos versenyben nyertes a Pesti Divatlap' lön, melynek lapjai három jó versezzel gazdagabbak, melyek közül Petőfi ének nyújtjuk a koszorút, miután Kerényi magában is rövid és igénytelen, Tompának pedig különben tömött és eszmédús költeménye kelleténél hosszabbra van szöve.“

XXIII. A varróleány (P. Divatl. 1845. II. 516 l. 17 sz. jul. 24.)

Hirlapi űr (Életk. 1845. II. 152 l. 5 sz. ag. 2): „—Vers a folyóbeszédék közt elszörva három van; „A varró leány' Petőfitől; „Búcsu' Tárkányi Bélától; és „Pünkösdhajnal' néprege Barna Ignácztól.“

XXIV. Búcsu Kunszentmiklóstól (P. Divatl. 1845. II. 561 l. 18 sz. jul. 31).

Hirlapi űr (Életk. 1845. II. 183 l. 6 sz. ag. 9): „—Vers e füzetben három van, melyek mindenike a becsesbek sorába számolandó, ámbár Petőfi „Búcsu Kunszentmiklóstól“ című dala kedvességre, költői bensőségre,

egyszerű- s szépségre nézve mindeniket felülhaladja. Gyönyörű költemény, melyet mindannyiszor ismételvejs kedvvel s növekedő érdekekkel olvasunk, s melly egymaga képes becsessé tenni egész lapot.“

XXV. Holdvilágos éj. A Honderűhöz *) (Mindkettő Pesti Divatl. 1845. II. 582 és 594 l. 19. sz. ag. 7). Csillag alatt Petőfi nek a következő jegyzete van az utóbbihoz téve: „*) A Honderű engem legközelebb többek közt arrogantiával vádol; bizony, ha csak oly parányi arrogancia volna is bennem, mint benne jóra valótság, ő rája nem is hederiténék, nem hogy még megénekelném. Petőfi.“

A Honderű cikke, mire Petőfi költeménye és megjegyzése szól, az 1845. II. 76. l. jelent meg a Zöld Marcziról, melyet lapunk más helyén közlünk.

E költeményre Petrichevich Horváth Lázár, a Honderű szerkesztője a 6 számban (1845. II. 115 l. ag. 12) a következőt felelte az „Új levél Emiliához“ cz. cikkben:

„Hajnalban érkeztem meg Pozsonba, honnan a nem soká kiindult Gőzösön Pest városába érkezém, hol a hölgyeknek szánt drága laptársakat nagyon összerőffenve leltem a Honderű ellen. Egy Petőfi nevű kis borzos legényke, kire jóbarátjai erőnek erejével ráfogták, hogy ő nagy ember—különösen jól mulata a Honderűre irt legújabb pasquilusával; ez a derék fiu annyira vitte a petőfieskedést, mikép elég naív volt genialis verseiben saját szájával bevallani, hogy „őt—míg éhezett—arannyal fizette verseiért a Honderű, miért is aztán hálából most, midőn kezd lenni hogy mit egyék, irgalom nélkül elgázolni indul“ (már a nagy Petőfi a kis Honderű!) Est il mesquin ce petit drole là!

Ekkép némelly collega urak. Vigasztalásul azonban ily rettenetes

fájdalmak ellen néhány mástonu nyilatkozatokat is találtam asztalomon, melyek közül a lelkes Schwarzenberg herczegnek hozzám intézett s ama minapi levelemben érintett tárgyra vonatkozó néhány szívélyes sorait — addig is míg a Honderübe ígatott levelemre küldendő válaszáat veled közleni alkalmam leend — ezennel be-rekesztésül már csak azért is le-másolom, nehogy olyl egyénnékkél kellesék azt befejezmem, mint minők a dominus V. I., a dominus P... fi, az E, meg bizonyos komáromi R... T... István¹⁾ és több eféle tetőtől talpig komisz fraterék" sat.

Hirlapi ör (Életk. 1845. II. k. 215 l. 7. sz. ág. 16): „—Vers van e számban igen sok, szám szerint hét. Ezek közt legjobb a 'Holdvilágos éj' Petőfitől és legocsmányabb 'A Honderühöz' ugyancsak Petőfitől, melly igen aljas ebnésséggel kezdődik, s minden szakban azon refrainnal végződik, hogy a Honderü aranyával fizette egykor (Petőfi) költeményeit; mellyben egyebek közt szerző magát hős oroszlánnak, a Honderüt hitvány majomnak nevezi. A harag illynemű kifakadásaival szerző önmagának, a szerkesztő pedig lapjának becsét csökkenti; holott valóban ideje volna már egyszer, azon korlátokat, mellyeket nyerseség és durvaság eddig egyre széjebb tolt, öszszébb vonni, hogy az

¹⁾ L. ennek cikkét P. Divatl. 1815. II. 607 l. „Egy kis izenet Monsieur Hontedes-Ruesnek! Komárom“ cz. alatt.

eféle szégyenletes mocskolódások, melylyek ujabb napokban annyira főlelelék fejüket, lassanként kiszorittassanak az irodalomból.“

Természetes egyszersmind, hogy az Életképek Hirlapi öre ugyane számban reproducálja a Honderü fent idézett megjegyzéseit a 217 lapon, szólván a Honderü 6 számáról: „—,Uj levél Emiliához“, P. Horváth L. tól, mellyben író egy Pozsonyba s Bécsbe, innen Brühl, Baden és Fösslau völgyeibe tett kirándulásáról tudósít. E levél folytatában igen keserűn és igen-igen nyersen kel ki a szerkesztő azok ellen, kikre haragszik s kiket így nevez meg „a dominus V. I., a dominus P... fi, az E. meg bizonyos komáromi R... T... István és több eféle tetőtől talpig komisz fraterék...“

Ezt a közlést azért mondjuk természetesnek, mert az Életképek Hirlapi öre is Petőfi ellenségei közé tartozott, — bárha eme cikkében elítéli is a Honderüt.

XXVI. Czipruslombok Etelek sírjáról I—II. (Pesti Divatl. 1845. 613 l. 20 sz. ág. 14).

Hirlapi ör (Életk. 1845. II. 8 sz. ág. 23.): „—A 'P. D.' főhasábain rend szerint minden prósai cikket vers vált fel, s ezuttal is öt költeményt veszünk. 'Czipruslombok Etelek sírjáról' (I. II.) Petőfitől. szende s mély érzelmű szerelmi epe-dés....“

Közlők: SÓLYOM JÁNOS és FERENCZI ZOLTÁN.

Könyvészeti adatok Petőfi műveiről.

(1860—1888.)

1. Petőfi Sándor Összes költeményei. (1842—1846.) 2 köt. 3. kiad. (12r. 394, VIII+375 l.) Pest, 1862. Emich Gusztáv. 3 frt; vászonköt. 4.20; diszköt. 5.25 kr.

2. Ugyanaz 4. kiad. (a czimlapon hibásan „3. kiad.“ áll) 2 köt. (VI+394, VIII+375 II.) 1872. Athenaeum. 3 frt.

3. Petőfi Sándor Újabb köl-

teményei. (1847—49.) 2 köt. Második javított kiad. (12r. 284+IV, 288+IV l.) Pest, 1861. Emich G. sajátja. 3 frt, vászonköt. 4.20, diszköt. 5.25.

4. Ugyanaz 3-ik kiad. (12r. 304, 296 l.) 1871. Athenaeum. 3 frt, diszköt. 5.25.

5. Ugyanaz 4-ik kiad. (304, 296 l.) Budapest, 1873. Athenaeum. 3 frt, diszköt. 5.25.

6. Petőfi Sándor Vegyes művei. 1838—1849. Kiadta Gyulai Pál I—III. k. Pest, 1863. Pfeifer Ferd. sajátja. 12r. I. XVI+255. II. 340. III. 354. Ára 4 frt 50.

7. Petőfi Sándor. A hóhér kötele. Regény. Új lenyomat. 12r. 198 l. Pest, 1863. Hartleben K. A. (Ráth M.) Ára 80 kr.

8. Petőfi Sándor. Válogatott költeményei. Elbeszélő költemények. 16r. IV+300 l. Pest, 1867. Emich G. Vászonköt. arany. Ára 2 frt 80.

9. Petőfi Sándor. Válogatott lyrai költeményei. 16r. 350 l. Pest, 1869. Emich G. Diszköt. 2 frt 80.

10. Petőfi Sándor A hóhér kötele. James, Robin Hood. Ford. Petőfi Sándor. 2. kiad. (Családi könyvtár) 8r. 196, 230 l. Pest, 1872. Ráth M. Ára 1 frt 40, vászonköt. 2 frt 20 kr.

Az ugynevezett teljes kiadások.

a) Illusztrált díszkiadások:

Petőfi Sándor Költeményei. Hazai művészek rajzaival díszített első teljes kiadás. 4r. V+757 l. Budapest, 1874. Athenaeum. Diszköt. 16 ft.

Ugyanaz ily cz. alatt:

Petőfi Sándor Összes költeményei. Hazai művészek rajzaival

díszített második képes kiadás. Budapest, 1877. Az Athenaeum részvény társ. tulajdona. 4r. 789 és 10 számozatlan l. Diszköt. 16 frt.

Ugyanaz. Hazai művészek rajzaival díszített képes kiadás. Budapest, 1878. Az Athenaeum r. társ. kiad. 4r. 805 és 10 számozatlan lap.

Ugyanaz. Hazai művészek rajzaival díszített képes kiadás. Budapest, 1879. Mehnér Vilmos kiadása.¹⁾ Mellékl. egy allegorikus kép Petőfiről. Belső czimlap: Petőfi Sándor összes költeményei. Hazai művészek rajzaival díszített képes kiadás. Budapest, 1878. Az Athenaeum r. társ. kiad. 4r. 805 és 10 számozatlan l.²⁾

Ugyanaz. Hazai művészek rajzaival díszített negyedik képes kiadás.³⁾ A költő arcképével (W. Ungar radirozott képe. Nyomt. Pisani L.-nél.) Budapest, 1884. Az Athenaeum r. társ. tulajd. 4r. 825 l. Ára diszköt. 12 frt.

b) Nem illusztrált u. n. teljes kiadás.

Petőfi Sándor Költeményei. (Előszóval.) Második teljes kiadás. Budapest, 1877. Az „Athenaeum“ tulajdona. (Budapest, 1876. Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában.) 8r. I. (Elbeszélő költemények 1844—48.) 466 l. II. (Lyrai költemények 1842—45.) 450+XII. l. III. (Lyrai költemények 1846—47.) 471+XI. l. IV. (Lyrai költemények 1848—49.) 368+VII. l. Ára diszkötésben (eredetileg 12 frt) 6 frt.

¹⁾ E czimlap czime veres és zöld betűkkel.

²⁾ Ez és a megelőző kiadás tökéletesen ugyanegy. Különbég csak az első czimlap.

³⁾ A mint látható, e kiadás tényleg csakugyan 4-ik, de ha a Mehnér-féle czimlap-kiadást külön számítjuk, 5-ik.

c) U. n. népies, illusztrált kiadások:

Petőfi Sándor Összes költeményei. Hazai művészek rajzaival díszített képes népkiadás. Budapest, az Athenaeum r. társ. kiadása. Budapest, 1879. (Nyomatott az Athenaeum r. társ. nyomdájában.) 8r. 423 l. Ára kötve arany metszéssel 2 frt. (Arczkép: Barabás 1845-iki rajza után.)

Ugyanaz. Hazai művészek rajzaival díszített második népies kiadás. A költő arczképével. Budapest. Az

Athenaeum r. társ. tulajdona. (Budapest, 1884. Nyom. az Athen. r. társ. nyomdájában.) Nagy 8r. 473 l. Kötve (piros) arany metszéssel 2 frt 50 kr.

d) U. n. népies, nem illusztrált kiadás:

Petőfi Sándor Összes költeményei. Népies kiadás. A költő arczképével. Budapest, 1882. Az Athenaeum r. társ. kiadása. 8r. 680 l. Kötve (zöldbe, arany metszéssel) 1 frt 50 kr.

Közli: FERENCZI ZOLTÁN.

Apróságok Petőfiről.

XXV. Az Életképek 1844-diki programjában 10 aranyat tűzött ki a legjobb költeményre, mely 1844. jul. 1 — decz. végeig jelent meg. Az elbeszélések bírálóul felszólította a szerkesztő Bajza Józsefet, Császár Ferenczet és Szontagh Gusztávot, a költeményekre nézve Bajza Józsefet, Garay Jánost és Vachot Sándort. De egyszersmind felszólítja olvasóit is, hogy nyilatkozataikat a legjobbaknak tartott művekről küldjék be, mert a nyilvános véleményt is figyelembe kívánta venni. (I. Életképek, 1844. II. 692 l. „Figyelmeztetés“ cz. alatt).

Ehhez képest a bírálat eredménye 1845. I. 164 l. 5. sz. febr. 1.) hirdettetett ki a következőkben:

„Az 'Életképek' mult félévi folyamában megjelent legjobb novella- és költeményre kitűzött jutalom ügyében felszólított bíráló urak következő véleményt küldének be alolirhoz, (t. i. a költeményekről, mert csak azt a részt közöljük):

„Tisztelt szerkesztő ur! A költeményeket a mi illeti, melyek az 'Életképek' mult félévi folyamában megjelentek, ezek közt Berecz-

nek „Polgárhit“ című költeményét tartom minden tekintetben legkerekébb- és hibátlanabbnak s tárgyánál fogva is, érdekesnek. Költ mint felebb. (t. i. Pest, január 24. 1845.) Bajza József, m. k.

Tisztelt szerkesztő úr! Áttekintvén az Életképek 1844-ki második félévének folyamát, a versekre nézve azt tartjuk, hogy Petőfi összes dalait, s ezek közt pedig leginkább kitűnőnek vélik az Egri hangokat.¹⁾ Pesten, január 25-én 1845. Garay János m. k. Vachot Sándor m. k.

Előrebocsájtván tehát a t. bíráló urak válaszait, miután a t. cz. közönség közül, mellyet véleménye kijelentésére lapjaimban ismételve és idején felszólítani bátorkodám, csak igen kevesen küldék be hozzám eziránti becses nyilatkozataikat, a legjobb novellára kitűzött 10 db. aranyat Márk²⁾ urnak, a legjobb költeményért eső 3 db. aranyat pedig a szótöbbséget nyert 'Egri hangok' című költemény szerzőjének, Petőfi Sándor urnak, mihelyest eziránt a jutalmazott urak rendelkezéseiket veendem, tüstint át-

¹⁾ Az eredeti ily zavart. ²⁾ „Kül-szin és való“ cz. novellájáért.

szolgáltatni kész vagyok; fentartván magamnak azon szabadságot, miszerint Berecz urnak „Polgárhit” című szép költeményét külön díjjal megjutalmazni szerencsém lehessen. Költ Budán, januar 31-kéu 1835.

Frankenburg Adolf,
az „Életképek” kiadó-szerkesztője.

Petőfinek az „Egri hangok” cz. költeménye az Életképek 1844. II. 241 l. jelent meg (8. sz. aug. 21.) s ez volt az egyetlen pályadíj, melyet Petőfi az iskolán kívül nyert. Ezért is fontos ez. De más részt emlékezzünk vissza, a mint az „Uti levelek”-ben Kerényi Frigyeshez (1847¹⁾ leírja 1844 elején Debreczenből Pestre tett útját februárban, mert ez útjában írta e költeményét. Ugyanis Egerben élte az első vig órákat e kínos, egy hétig tartó útjában, hol a papok vendégelték meg, köztök Tárkányi Béla, kivel ekkor barátságot kötött.²⁾ Az ekkori, sok szenvedés utáni elragadtatását éneklí meg Petőfi e költeményében túlaradó hangon s az egyéni szenvedés e napjaiban is mily meleg hazaszeretetet az, mely lelkesíti s mely betölti e költeményt is. Majdnem csodálni lehet, hogy Bajza mindezt nem vette észre.

XXVI. A „Honderú” 1843. II. 514 lapján ez áll: Előfizetési fölhívás a Szivárványra. Ezt az albumot a miskolci tűzkárosultak fölségelésére Halászy József szerkesztő adta ki Emich Gusztáv könyvárussal s ebben „lantos” költeményekkel részt vett Petőfi Sándor és pönögei Kis Pál, mely utóbbi. köztudomáslag Petőfi egyik álneve volt. Ára ez albumnak 1 frt 40 kr. p. p.

XXVII. Barabás Miklós. Egy vándor cigány csapat. (Készült 1842-ben. Ehhez írta Petőfi

„Vándorélet” című költeményét. E képet Fáy István gróf vette meg¹⁾ Mikor mindenét elárverezték, egy gömörmezei úrnak került hirtokába.) József főherczeg: Czigány nyelv-tan. 368 l.

XXVIII. Magyar Életképek. Nemzeti és eredeti novellák és beszé-lyek gyűjteménye. 2 erős kötet 1152 l. legnagyobb 8 rétbén; ára 8 fr. p. p. kiadta Heckenast Gusztáv. Ebben jelent meg „Petőfi: Az utolsó alamizsna (románcz)” cz. költeménye a II kötetben. Megjelent 1844 novem-berére. Először „Az utolsó ala-mizsna (románcz)” az Életképek 1843. II. k. III. lüz. ben jelent meg 270 l. szeptemberben.)

XXIX. Az Életképekben a „Nemzeti színház” rovatban (1845. II. 125 l. 4. sz. jul. 16) ez olvas-ható: Bartha javára A kápolna adatott. Elmondja bizonyos Figary, hogy nem látta ugyan az első felvo-nást, de mégis ír, mert valódi jour-nalista ezen főn nem akad s így folytatja:

„És aztán, Petőfi*) nyelvén szól-va, már nem tärhetém tovább, hogy az „Életképek”-ben olly régen semmi sincs, s elhatározám magam, hogy le-galább egy kis szini jelentéssel meg-szánom ezt a szegény Frankenburgot.”

¹⁾ Fáy István gr. máltai lovag Barabás e képét, melyet „Czigány csa-lád” név alatt is említnek az akkori la-pok, 1843-ban vette meg képgyűjteménye részére egy Dervish-sel együtt, melyet Barabás Einsle után másolt. (I. Honderú 1843 II. 772 l.). E kép tudunkkal elő-ször az „Aradi vészlapok”-ban jelent meg, (ez albumot Császár Ferencz adta ki 1844 octoberére „a víz és tűz által ká-rostult aradmezeiek segélyezésére.” 8r. 4 pf.) „Vándorélet”, fametszvény, Ba-rabás rajza után Riedeltől cz. alatt s ugyanott „Petőfy (I): Vándor élet” cz. költeménye. F. Z. jegyz

¹⁾ Vegyes műv. III. 91—92.

²⁾ L. Halasi Petőfi reliqu. 125-6. l.

Csillag alatt ezt teszi hozzá:

„*) Nagy reménységű fiatal magyar poeta, kiből méz ember válhatik, ha el nem romlik. Most még nem tart equipage-t s nem affectál szerénységet. FIGARY“

XXX. Pápan 1846 máj. 14-én Vajda Péter emlékére gyászünnepet rendeztek a Griff fogadó termében s ezen elszavalták Petőfinek is 2 költeményét: „Vajda halálára“ s az „Utolsó alamizsna“ (igy!) címűeket. (Honderű, 1846 I. 439 l. 22. sz. jun. 2).

XXXI. „Kelmenfy ur meghasonlott kedély című jeles és köztetszéssel olvasott regényét Dux Adolf, német író Pozsonyban, németre fordítja. Csak a fordítás sikerültebb legyen aztán, mint Petőfi verseié, mert alig lehet boszantóbb íróra nézve, mintha műve kontár másolatban jut azon közönség elé, mely a nélkül is eléggé hajlandó a netán fordítási hibákat az eredeti írónak róni föl.“ (Honderű 1846. II. 399 20. sz. nov. 17).

XXXII. Zenekölteményeink becses virágokkal szaporodtak azon hét népdalban, melyet szerzett s Parlagi rózsák cím alatt kiadott Szénfy Gusztáv. A dalszövegek Petőfytől (1) s Szakáltól valók. (Honderű 1846. I. 256. 13. sz. márcz. 31).

Hirek és tudnivalók.

— A helyesírásra nézve t. olvasóink figyelmébe ajánljuk, hogy a következetlenségek a régi hírlapokból átvett czikkeknek eredeti helyesírás szerinti közléséből ered.

— A folyóiratunk 1888. jul. 1-sei füzetéhez mellékelt facsimilének eredetije Ajtai K. Albert ur birtokában van Kolozsvárt. Photographiája, melyről e másolat autographiai uton történt, a Dunky-fivérek kolozsvári műtermében készült.

— Folyóiratunk II. füzetét is a sajtó meleg elismeréssel fogadta.

Részletesen megemlékezett róla a Budapesti Szemle is, ismertetvén s bíráló szemmel tekintvén a jan. 1-sei és apr. 1-sei füzetet is. Ugy a bírálat, mint a meleg elismerés folyóiratunk komoly értékét s törekvését meleg rokonszenvvel emeli ki s az ily tekintélyes irányból jövő elismerés és buzdítás hogy munkánkra nézve bátorító, az csak természetes. E részletes bíráló ismeretetés a B. Szemle májusi füzetében van a 314—18 lapon s a vége tájt így szól: „A füzetek a kiemelt czikkeken kívül számos kisebb-nagyobb adatot s adalékot tartalmaznak a nagy költő életéről és műveiről és sok eddigi adatot igazítanak helyre. A vállalatot igen melegen ajánljuk az egész hazai közönség figyelmébe és pártolásába. Petőfi a nemzetnek méltán egyik főbüszkesége; ideje, hogy a tudomány színvonalán álló életrajzát és munkáinak kritikai kiadását komolyan előkészítsük — mire épen a Petőfi-Muzeum vállalkozik.“

— A budapesti ez idei tavaszi virágkiállításon Emich Gusztáv orsz. képviselő a versenyző rózsák közt egy új thea-hibrid rózsafajt állított ki, melyet „Souvenir d' Alexandre Petőfi“-nek (Petőfi-rózsá) nevezett el. Gillemot rózsakertészete ki fogja állítani e rózsát Frankfurtban és Lyonban is.

— Ugyane rózsáról Kiss József költeményt írt, mely megjelent a Jó szív cz. bazar-újság 1888. máj. 10-diki I. számának 4-dik lapján s így hangzik:

Petőfi-rózsá.

Nincs kő, mely jelölje
Alvó helyét,
S egy rózsalevélre
Írták nevét.

Szerelemről zengett
S regében él,
Legméltóbb emléke
A rózsalevél.

Kiss József.

Füz.

188

Nem alant elszakadni,
 Mint a fűzfa a mocsárában,
 El alantl' igni, mint a'
 Fűz a felleget lángjában.

Sír felt nékem, vir marafon
 A békával is a halakkal
 É a víz postáinak, hál
 Békáimra hűvösültem.

Te vagy az én elemem, víz! ...
 Sokat factam iblenben,
 Nagy kedvem volt fűzött,
 É mely volt mindig lettem. -

Te, fűz, sevelél, szép bányá,
 Te, sevelél kényvedőlygel,
 De híres leg! más kúlvánban
 Elszakad a fűz kényvel.

Hűz, hűz márt, bört! ibatván.
 Fűz bört! most ha uras less:
 Hűz kényvel, ha kényvel a
 Fűz a víz, nem fajathar. -

Ért igy élet er az élet,
 Fűz a víz, hűz a víz, hűz a víz...
 É - a mit majd elszakadtem -
 Nem maradtat meg a dal.

Alantl' élet, de híres dal,
 Hűz a víz, hűz a víz, hűz a víz,
 Hűz a víz, hűz a víz, hűz a víz,
 Hűz a víz, hűz a víz, hűz a víz.

Nem alant elszakadni,
 Mint a fűzfa a mocsárában,
 El alantl' igni, mint a'
 Fűz a felleget lángjában!

Beifűztem